

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**REALNA KONVERGENCA MED EU IN IZBRANIMI
PODPISNICAMI ZA VSTOP V EU**

Ljubljana, maj 2003

KATJA VUK

IZJAVA

Študentka _____ izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO VSEBINE:

1. UVOD	1
1.1 NAMEN IN VSEBINA RAZISKOVANJA	1
1.2 PROBLEMATIKA PROUČEVANJA	2
2. DEFINICIJA KONVERGENCE	2
3. TEORIJE KONVERGENCE	4
3.1 STANDARDNE TEORIJE KONVERGENCE IN EMPIRIČNE POTRITVE	4
3.2 NOVEJŠE TEORIJE KONVERGENCE IN EMPIRIČNE POTRITVE	5
3.3 KAJ LAHKO ZAKLJUČIMO NA PODLAGI PREGLEDA TEORIJ KONVERGENCE	7
4. EVROPSKA UNIJA	7
4.1 EKONOMSKA INTEGRACIJA	7
4.2 KONVERGENČNI KRITERIJI	9
5. PREDSTAVITEV IZBRANIH PODPISNIC ZA VSTOP V EU	9
6. PRIMER REALNE KONVERGENCE MED KOHEZIJSKIMI DRŽAVAMI IN EU	13
6.1 RAZSTAVITEV BDP KOHEZIJSKIH DRŽAV	16
6.2 DEJAVNIKI REALNE KONVERGENCE KOHEZIJSKIH DRŽAV	18
6.3 MAKROEKONOMSKA STABILNOST KOT OSNOVA ZA REALNO KONVERGENCO KOHEZIJSKIH DRŽAV	24
7. REALNA KONVERGENCA MED EU IN IZBRANIMI PODPISNICAMI ZA VSTOP V EU	27
8. OBSTOJ KONFLIKTNOSTI MED NOMINALNO IN REALNO KONVERGENCO	31
9. SKLEP	32
10. LITERATURA	34
11. VIRI	36

KAZALO TABEL IN SLIK:

Tabela 1: Posamezne širitve EU oziroma EGS.....	8
Tabela 2: Posamezne stopnje ekonomskega integriranja v Evropski Skupnosti oziroma Evropski uniji.....	8
Tabela 3: Predstavitev izbranih podpisnic za vstop v EU.....	10
Tabela 4: Rast BDP za izbrane podpisnice po obdobjih v %.....	10
Tabela 5: Gospodarska rast izbranih podpisnic od 1190 do leta 2002.....	12
Tabela 6: Povprečna letna rast po sektorjih v % za obdobje 1990 do 2000.....	12
Tabela 7: Maastrichtski kriteriji za izbrane podpisnice za vstop v EU.....	13
Tabela 8: Razdelitev rasti BDP na prebivalca od leta 1980 do 1998 v %	17
Tabela 9: Vlaganje v stog zasebnega kapitala in državnega kapitala	19
Tabela 10: Vlaganje v transportno infrastrukturo, človeški kapitala in tehnološki kapital.....	19
Tabela 11: Ključni makroekonomski kazalci za kohezijske države za leto 1980, 1986, 1993 in 1999.....	25
Tabela 12: Neto prejemi in neto izdatki iz proračuna EU za članice EU kot delež BDP	26
Tabela 13: Indeks produktivnosti dela v industriji, bazno leto je 100	29
Tabela 14: Viri tehnološkega spilloverja	29
Tabela 15: Determinante za realno konvergenco izbranih podpisnic	30
Slika 1: BDP na prebivalca po tekočih cenah glede na povprečje EU, ki je 100, od leta 1960 do leta 2000 za Irsko, Španijo, Portugalsko in Grčijo	14
Slika 2: BDP na prebivalca po pariteti kupne moči za kohezijske države od leta 1960 do leta 2000.....	15
Slika 3: Rast BDP na prebivalca, rast produktivnosti dela in rast stopnje zaposlenosti od 1980 do 1998 za kohezijske države	18
Slika 4: Tehnološki spillover kot delež BDP za kohezijske države za leto 1996	21
Slika 5: Neposredne tuje naložbe kot odstotek BDP	22
Slika 6: Delež tehnološko intenzivnega sektorja za kohezijske države	23
Slika 7: Število digitalnih telefonskih linij na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000.....	24
Slika 8: Število naročnikov na mobilni telefon 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000.....	24
Slika 9: Uvajanje optičnih kablov kot število kilometrov na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000	24
Slika 10: Število razpoložljivih internet gostiteljev na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000.....	24
Slika 11: Število spletnih strežnikov na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000.....	24
Slika 12: Število varnih spletnih strežnikov za elektronsko poslovanje na milijon prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000	24
Slika 13: BDP na prebivalca po pariteti kupne moči za izbrane kandidatke od 1991 do 2000	28

1. UVOD

1.1 Namen in vsebina raziskovanja

Evropska unija je aktualna tema za Slovenijo, saj je Slovenija 16. 4. 2003 v Atenah podpisala pogodbo za vstop vanjo maja leta 2004. Marsikdo se sprašuje, ali je vstop v EU pametna poteza oziroma ali bomo sploh imeli kakšno realno korist. Glede na to, da se dohodek na prebivalca med članicami EU in novimi podpisnicami precej razlikuje, se pogosto postavlja vprašanje, ali je konvergenca proti življenjskemu standardu EU sploh mogoča.

Namen diplomskega dela je osvetliti teoretične vidike realne konvergence tudi s pomočjo novejših teorij. Predvsem pa sem se osredotočila na obravnavo študije primera realne konvergence v EU ter aplikacije ugotovitev na izbrane podpisnice za vstop v EU. V diplomskem delu je pod izrazom izbrane podpisnice mišljenih pet držav, ki so podpisale pogodbo za vstop v EU, in sicer Slovenijo, Madžarsko, Češko, Slovaško ter Poljsko.

V drugem poglavju sem najprej pojasnila različne pojme konvergence. V tretjem poglavju sem nato podala glavne ugotovitve teorij konvergence, ki so podkrepjene z empiričnimi potrditvami. Ugotovitve tega dela diplome so bile osnova, brez katere ni mogoče v celoti osvetliti problema z ekonomskega vidika.

Z vidika proučevanja EU sem v četrtem poglavju predstavila konvergenčne kriterije, ki so pomembni za vstop v EU oziroma v EMU, odvisno od proučevanja nominalne ali realne konvergence. V petem poglavju sem predstavila izbrane podpisnice za vstop v EU. Pri slednjih sem obravnavala strukturne in sektorske spremembe ter makroekonomske kazalce.

V šestem poglavju sem podala primer realne konvergence kohezijskih držav (Španije, Portugalske, Irske in Grčije) z EU na podlagi izbranih metod, in sicer razstavitve BDP, kazalcev tehnološkega prenosa znanja in makroekonomskih kazalcev. Ta del je osnova mojega raziskovanja glede na to, da spadajo kohezijske države med manj razvite države v EU. Zanimalo me je predvsem, kaj je te države spodbudilo oziroma zaviralo pri integriranju v EU. Zanimiv je primer Irske z nadpovprečno realno dohodkovno konvergenco in Grčije kot njeno nasprotje.

V sedmem poglavju sem obravnavane kazalce iz prejšnjega primera aplicirala na izbrane podpisnice za vstop v EU. Ugotoviti sem želela ali kazalci potrjujejo znake realne konvergence ali ne.

V osmem poglavju sem opomnila na razmerje med nominalno in realno konvergenco. Zanimalo me je, ali obstaja konfliktnost oziroma povezanost med obema. Poudariti sem želela predvsem dejstvo, da realna konvergenca ni enovit proces, ločen od nominalne konvergence. Na koncu sem podala še glavne ugotovitve.

1.2 Problematika proučevanja

Problem, na katerega sem naletela v teoriji konvergence, je, da ni točno določene teorije realne konvergence, na podlagi katere bi lahko nedvoumno potrdili konvergenco. Zatakne se že pri definiciji konvergence, kaj šele, če obravnavamo različne predpostavke modelov. Za obravnavo realne konvergence v EU pa so na voljo prekratke serije podatkov za nepristranske ocene modelov. Če pa želimo obravnavati nove podpisnice, se pojavi tudi pomanjkljivost podatkov. Vsi ti razlogi so me odvrnili od tega, da bi realno konvergenco obravnavala s pomočjo ekonometrične analize. Problema sem se raje lotila drugače, in sicer na podlagi primera ekonomske integracije manj razvitih držav v EU.

Teza, ki sem si jo postavila kot usmeritev proučevanja nastalega problema, se glasi:

BDP na prebivalca izbranih držav za vstop v EU, merjen po pariteti kupne moči, se približuje povprečju EU, kar je rezultat realne konvergence.

To sem poskušala potrditi na podlagi različnih kazalcev realne konvergence, ki so bili ključni pri konvergenci manj razvitih držav v EU, imenovanih tudi kohezijske države, kot so Španija, Portugalska, Irska in Grčija. Te države sem poimenovala tako, ker je bila ustanovitev kohezijskega sklada namenjena prav tem državam. Sredstva so lahko črpale zato, ker so dosegle manj kot 90 % povprečnega BDP na prebivalca v EU (Ješovnik, 2000, str. 129).¹

Kot je razvidno v nadaljevanju, se BDP na prebivalca, po pariteti kupne moči, kohezijskih držav res približuje povprečju EU. Slednje pa ni nujno proces realne konvergence EU. Prav ta problem želim osvetliti in ga aplicirati na izbrane podpisnice.

2. DEFINICIJA KONVERGENCE

Konvergenca je različno definirana. Značilnost posamezne vrste oziroma meritve konvergence glede procesa integriranja med državami (regijami) je opredeljena s pridevnikom ali/in oznako pred konvergenco.

Realna konvergenca je približevanje stopnji razvitosti, gospodarski strukturi in tudi siceršnji gospodarski podobi med državami (regijami). To pa nastopi zaradi tega, ker manj razvite države (regije) v ekonomski integraciji rastejo hitreje kot bolj razvite (Martín et al., 2001a, str. 4).

Realna konvergenca temelji na konvergenci produktivnosti. Povišanje produktivnosti povečuje dohodek, kar vpliva na povečanje blaginje prebivalstva. Realna konvergenca ni

---

¹ Glavni namen sklada je, da krepi gospodarsko in socialno kohezijo v najrevnejših državah članicah. Sklad omogoča finančno podporo investicijam, ki so usmerjene v zgraditev vseevropskih omrežij na ozemljih navedenih držav, in to samo na področju okolja in transporta. Kohezijski sklad lahko prispeva največ 80–85 % sredstev naložbe, ostalo morajo zagotoviti države članice same.

pogoj za vstop v EU, čeprav je zanimiva za EU in države kandidatke oziroma podpisnice pristopne pogodbe aprila 2003. Zanje pomeni boljše kakovost življenja prebivalcev in višjo konkurenčnost. Za članice EU pa povečanje življenjske ravni prebivalstva v kandidatkah oziroma podpisnicah pomeni manjši pritisk ekonomskih migrantov na njihove trge delovne sile, nižja pa bo tudi cena širitve.² Realna konvergenca med državami podpisnicami za vstop v EU ter državami EU je gibanje ekonomskih kazalcev proti povprečju EU. Pri pristopnih pogojih je bila obravnavana kot makroekonomska stabilnost, ki vključuje tudi primerno cenovno stabilnost za vstop v EU (European Commission, 2001).

Da lahko dosežemo realno konvergenco, sta tako potrebni (European Commission, 2001):

- * **dohodkovna konvergenca**, ki pomeni izenačevanje razlik v dohodkih na prebivalca med državami (regijami), in
- * **cenovna konvergenca**, ki pomeni izenačevanje ravni cen in produktivnosti med državami (regijami).

Po drugi strani pa pomeni **nominalna konvergenca** približevanje izbranih podpisnic EU na ekonomsko-monetarnem področju s končnim ciljem vstop v EMU, ki zajema izpolnjevanje maastrichtskih kriterijev³ (Convergence report, 2000). Nominalna konvergenca je usmerjena k poenotenju nominalnih vrednosti, predvsem tistih, ki so pomembne za makroekonomska stabilnost (Martín et al., 2001a, str. 4).

Z vidika teorije konvergence so različni avtorji uporabljali različna merila za oceno realne konvergence. Osnovni kazalec, ki meri realno konvergenco med državami (regijami) v ekonomski integraciji, je ugotovitev, ali se BDP na prebivalca približuje povprečju obravnavanega območja. **Pogojna konvergenca** napoveduje, da gospodarstvo, ki je pod ustaljenim položajem, raste hitreje.⁴ Če pa imata gospodarstvi enako raven tehnologije, enake potrebe, različni začetni stanji BDP na prebivalca, revnejše gospodarstvo pa raste hitreje, je končni rezultat **absolutna konvergenca**. Najpogostejši merili za empirično ocenjevanje realne konvergence pa sta **beta-konvergenca** in **sigma-konvergenca**. Beta-konvergenca napoveduje, da revnejše države rastejo hitreje kot bogatejše. Gre za proces dohitevanja dohodka na prebivalca bogatejših držav (angl. catching up process). Beta-konvergenco avtorji imenujejo tudi regresija proti povprečju (angl. regression toward the mean). Sigma-konvergenca pa se nanaša na razpršenost dohodka na prebivalca okoli povprečja. O realni konvergenci govorimo takrat, ko se na primer standardni odklon logaritma dohodka na prebivalca zmanjšuje. Beta-konvergenca je potreben, vendar ne zadosten pogoj za sigma-konvergenco. Ob beta konvergenci namreč lahko razpršenost narašča, pada ali ostane nespremenjena glede na svoj ustaljeni položaj. Če pada, govorimo o sigma-konvergenci (Barro, Sala-i-Martin, 1995, str. 382).

Skozi diplomsko delo bom imela v mislih realno konvergenco pod pojmom konvergenca.

---

² Cena širitve je mišljena kot sredstva, do katerih bi bile države kandidatke upravičene po vstopu v EU, na primer sredstva iz kohezijskega sklada.

³ Glej poglavje 4, kjer so razloženi konvergenčni kriteriji.

3. TEORIJE KONVERGENCE

Ugotovitve različnih avtorjev sem razdelila v standardne teorije konvergence in novejša teorije konvergence. Predstavila sem pogoje za možno realno konvergenco, končni rezultat je namreč lahko tudi divergenca.

3.1 Standardne teorije konvergence in empirične potrditve

Začetnik neoklasične teorije rasti je Solow (1956, str. 90). V modelu napoveduje, da odprte ekonomije konvergirajo. Ugotovitev avtorja je, da produktivnost dela narašča le, če narašča kapitalna opremljenost dela (K/L) ali v primeru tehnološkega napredka oziroma povečanja skupne faktorske produktivnosti. Upošteval je predpostavko o enakosti in eksogenosti tehnologij med državami. Vključil pa je tudi predpostavko o padajočih donosih kapitala, ki pospešuje konvergenco. Na primer države (regije) z nižjim stogom kapitala in nižjim dohodkom na prebivalca imajo višjo mejno produktivnost kapitala in tako višjo donosnost kapitala. Z odprtjem države (regije) nastopi proces konvergence. Kapital se prenaša iz države (regije), kjer ga je preveč, v države (regije), kjer ga je premalo. Proces je značilen za ekonomsko integriranje. To vodi v hitrejšo akumulacijo kapitala in hitrejšo rast v manj razvitih državah (regijah) v primerjavi z bolj razvitimi. Na koncu naj bi razmerji med kapitalom in delom, produktivnostjo dela in dohodkom na prebivalca konvergirali (Martín et al., 2001a, str. 5).

Nasprotnik Solowega modela je Barro (1991, str. 440), ki je testiral beta-konvergenco in ugotovil, da ne obstaja korelacija med začetno ravno dohodka na prebivalca in rastjo dohodka na prebivalca.

Zgornji rezultat je bil izziv treh avtorjev Mankiwa, Romerja, in Weila (1992, str. 416), da so dopolnili Solowov model ter podrobneje proučili Barrov (1991) rezultat. Ugotovili so, da proces konvergence ni tako hiter, kot je napovedal Solow (1956), da je za konvergenco potrebnih 35 let in ne 17 let, kot je predpostavljala Solow (1956) ob določenih predpostavkah. Ugotovili so, da sta za konvergenco pomembna človeški in fizični kapital.

Problem pri neoklasičnih modelih je v predpostavkah. Poznejši avtorji so poskušali vključiti v model raven tehnologije, obravnavati naraščajoče donose kapitala in še vrsto različnih dejavnikov, ki vplivajo na konvergenco oziroma divergenco med gospodarstvi. Naslednje podpoglavje je namenjeno prav predstavitvi tovrstnih različnih pogledov.

---

⁴ Kot pri neoklasičnem modelu.

3.2 Novejše teorije konvergence in empirične potrditve

Solowova teorija je osnova za avtorje, ki so obravnavali teorijo ekonomske integracije.⁵ Med začetnike lahko uvrstimo Vinerja (1950), ki je na podlagi predpostavk neoklasičnega modela napovedal cenovno, stroškovno in dohodkovno konvergenco v ekonomski integraciji na podlagi mehanizma mednarodne menjave in mobilnosti proizvodnih faktorjev. Dodatna spodbuda k obravnavanemu procesu pa je monetarna unija, ki zmanjša transakcijske stroške in izloči tečajno tveganje.

Te ugotovitve so bile kritizirane. Številni avtorji so opozorili, da so učinki na blaginjo v ekonomski integraciji dvomljivi (tudi pri neoklasičnih modelih). Evropska Unija je zgleden primer, kjer je odprtost med gospodarstvi le delna in je osnovana na preferencialnih trgovinskih sporazumih.⁶ To pomeni, da vladajo v ekonomski integraciji različni pogoji, na primer trgovanja, kot z ostalim svetom. S širitvijo preferencialnega območja, na primer s širitvijo EU, pa se ta posebnost zmanjšuje in je večja aproksimacija učinkov multilateralnega režima (Martín et al., 2001a, 7).

Zadnjih petdeset let pa so se pojavili tudi novi modeli pod okriljem nove teorije rasti (angl. New growth theory), ki nasprotno neoklasični teoriji napovedujejo, da dohodkovna konvergenco med bolj razvitimi in manj razvitimi državami (regijami) ni edini možen rezultat ekonomskega integriranja. Gre za endogene modele, ki so bili razviti v začetku 80. let. Glavni avtorji tega področja so Barro in Sala-i-Martin (1995), Grossman (1996), Aghion in Howitt (1998) ter Temple (1999). V obravnavanih modelih donos na kapital ni nujno padajoč. Ko opustimo predpostavko o padajočih donosih kapitala, vpliv ekonomske integracije na konvergenco ne daje več tako čistih rezultatov kot pri modelu Solowova. Lucas (1988) je v svojem modelu obravnaval naraščajoče donose človeškega kapitala kot glavne pospeševalce gospodarske rasti. Obstaja velika verjetnost »bega možganov«⁷ iz manj razvitih držav v bolj razvite, kar je lahko osnova za meddržavno divergenco. Nekateri modeli endogene rasti, podobno kot pri Romerju (1990), pa poudarjajo pomembnost podjetniških raziskav in razvoja kot glavnega pospeševalca rasti. Te teorije lahko pojasnijo, zakaj se tehnološki razkorak in dohodkovna vrzel med državami lahko še povečujeta oziroma se ne moreta zmanjšati.

Novejša literatura z osnovami pri Krugmanu (1991) ter dopolnitvami pri Ottavianu in Pugi (1998) pa obravnavajo različne vzroke, kot na primer gospodarska aglomeracija, za obstoj prostorske dohodkovne neenakosti. Ti modeli predpostavljajo obstoj tehnoloških spillover

---

⁵ Avtorji Hine, 1994, str. 33-43 in Baldwin ter Venables, 1995, str. 10-25, so obravnavali pregled teorije in povzeli rezultate ključnih empiričnih študij, ki jih navajam v podpoglavju 3.2. in so prepoznavni po temu, da nimajo številke strani.

⁶ Panagariya (2000).

⁷ Pomeni selitev izobražene delovne sile, znanstvenikov, zaradi ugodnejših pogojev zaposlitve v bolj razvitih državah.

učinkov⁸ na mednarodni ravni. Pomembna ugotovitev na tem področju je, da je imitacija cenejša od inovacije. Konvergenca torej nastopi z razpršitvijo tehnologije,⁹ to pa je v večini primerov pogojeno z mednarodno menjavo (izvoz, uvoz dobrin) ter neposrednimi tujimi investicijami.¹⁰ Pri menjavi končnih dobrin pa številne študije, kot jih obravnavajo Nadiri (1993), Nadiri in Kim (1996), Coe in Helpman (1995) ter Keller (1999), obravnavajo pomembnost poslovanja z menjalnimi dobrinami, ki omogočajo razvoj proizvoda na podlagi imitacije (angl. reverse engineering) v državi uvoznici.

Glede na te ugotovitve so nastale najbolj izoblikovane oblike inovacijsko-upravljanih modelov gospodarske rasti. Ti modeli poudarjajo povezanost med domačimi in tujimi raziskavami ter razvojem na podlagi spillover učinka in investicijami v človeški kapital. Pomembni sta tako stog kot stopnja investiranja v človeški kapital. Slednja ni pomembna zgolj kot poseben faktor, temveč tudi kot potreben pogoj za izkoriščanje učinkov nove tehnologije, razvite doma in v tujini.¹¹ V tem smislu je človeški kapital obravnavan kot vitalen pogoj za konvergenco (Cannon, 2000).

Nekateri avtorji, kot so Aschauer (1989, 2000), Munnell (1990), Easterly in Rebelo (1993) in Argimon et al. (1997), pa poudarjajo pomembnost vlaganja v infrastrukturo. To deluje kot pozitivne eksternalije na produktivnost. S tega vidika je pomembna predvsem transportna in komunikacijska infrastruktura. Razne študije so pokazale, kako pomembna je telekomunikacijska infrastruktura in internet za tehnološko nadgradnjo proizvodnega procesa.¹²

Ob pregledu empiričnih potrditev predstavljenih teorij konvergence ne obstaja dokončna empirična potrditev, da vodi ekonomska integracija do absolutne realne konvergence. Sala-i-Martin (1995, str. 390) je podal optimistično napoved o konvergenci, kjer naj bi dohodek na prebivalca konvergirala s stopnjo dveh odstotkov na leto. Quah (1996, str. 122) pa je proučil, da je težnja v distribuciji dohodka med državami v ustanovitvi klubov konvergence. Potekal naj bi proces polarizacije dohodka. To naj bi nastalo zato, ker države zasledujejo različne strategije gospodarskega razvoja in imajo zaradi tega različna ustaljena stanja (angl. steady state).

---

⁸ To je oblika mednarodnega prenosa znanja skozi različne kanale, kot na primer neposredne tuje investicije, mednarodno trgovino, mednarodno povezovanje podjetij itd. V diplomskem delu bom uporabljala angleški izraz, ker ustrezen prevod izraza ne obstaja.

⁹ Zgodovinarji so dolgo razpravljali o tehnološkem transferju, ki ga vodi relativno cenena imitacija – kar je Gershenkron poimenoval »prednost zaostalosti« – in je glavna sila za gospodarsko rast.

¹⁰ To obravnavajo Blomström in Wolff (1994) ter Baldwin, Braconier in Forslid (1999).

¹¹ Kot je argumentiral Cannon (2000, str. 670) je mogoče združiti dva pristopa analize razmerja med izobraževanjem in rastjo. Prvega je obravnaval Lucas (1988). Njegova ideja je bila, da je rast primerno pospešena s stopnjo akumulacije človeškega kapitala. Drugega pa sta postavila avtorja Nelson in Phelps (1996). Ta obravnava rast, ki je pospešena s stogom človeškega kapitala, ki pomembno vpliva na sposobnost gospodarstva, da generira in imitira tehnološki proces.

¹² Crandall, 1997 ter Koski in Majumdar, 2000.

V zadnji najbolj obširni raziskavi je Ben-David (2000, str. 37) zaključil, da dohodek na prebivalca med državami med leti 1960 in 1985 ni konvergirala. V študiji je ugotovil tudi, da obstaja težnja klubov konvergence. Z vidika diplomskega dela je pomembna zadovoljiva potrditev, da obstaja konvergenca med državami, ki se med seboj odprejo na podlagi mednarodne menjave. In sicer velja, da več kot države trgujejo med seboj, večja je konvergenca med njimi.

3.3 Kaj lahko zaključimo na podlagi pregleda teorij konvergence

Ob pregledu literature o realni konvergenci je mogoče sklepati, da ne moremo zagotovo trditi, da ekonomska integracija povzroči realno konvergenco. Če opustimo striktno predpostavko neoklasičnega modela (enakost in eksogenost ravni tehnologije med državami) in odpremo gospodarstvo na podlagi mednarodne menjave ter upoštevamo faktorsko mobilnost, je možna tudi divergenca. Nekatere različice endogenih modelov rasti pojasnjujejo, da vodi integracija v agregiranju koristi s končnim izidom polarizacije dohodkov. Večina teorij in empiričnih preverb pa se nagiba k dejstvu, da je določena oblika realne konvergence, najverjetnejši rezultat ekonomske integracije (Martín et al., 2001b, str. 47). Zadovoljivo potrditev je podal Ben-David (2000, str. 37).

Dejavniki, ki so pomembni za konvergenco z vidika obravnavanih teorij, so:

1. *stog fizičnega kapitala*, kjer je pomembno predvsem njegovo povečanje, in sicer z vidika države stopnja investiranja;
2. *stog človeškega kapitala* kot poseben faktor in spodbujevalec tehnološkega napredka;
3. *neposredne tuje naložbe* kot prenos znanja;
4. *tehnološki spillover* in *reverse engineering* kot prenos znanja;
5. *vlaganje v infrastrukturo* (transportne povezave, razvitost telekomunikacijskih povezav, internet) kot spodbujevalec konvergence.

Pred obravnavo praktičnega primera realne konvergence v EU bom v naslednjih dveh poglavjih predstavila ekonomsko integriranje v EU in izbrane podpisnice za vstop v EU.

4. EVROPSKA UNIJA

4.1 Ekonomska integracija

Evropska unija od leta 1995 združuje 15 članic. Ustanovne članice obsegajo 6 osrednjih zahodno evropskih držav (EU-6), pozneje pa so se postopoma priključile še druge države zahodne in severne Evrope. V spodnji tabeli so prikazane posamezne širitve najprej v EU¹³ oziroma v različnih skupnostih od začeta Evropske gospodarske skupnosti (EGS) leta 1957 do zadnje širitve EU z novimi desetimi članicami leta 2004.

---

¹³ Ime Evropska unija se uveljavi šele leta 1992 z nastopom skupnega trga, pred tem se je imenovala Evropska skupnost.

Tabela 1: Posamezne širitve EU oziroma EGS

Država	Članica EGS, od 1992 pa EU
EU-6 (Belgija, Francija, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska)	1957
Irska	1973
Danska	1973
Velika Britanija	1973
Grčija	1981
Španija, Portugalska	1986
Avstrija, Finska	1995
Švedska	1995
10 novih podpisnic: Slovenija, Madžarska, Češka, Slovaška, Poljska, Litva, Latvija, Estonija, Malta, Ciper	maj 2004

Vir: Temeljni akti Evropskih skupnosti, 2002, str. 281.

Proces evropske integracije je potekal na podlagi gospodarskega sodelovanja. Od rimskega sporazuma iz leta 1957 je potekal proces nastajanja prostotrgovinskega območja, carinske unije, skupnega trga in gospodarske unije. Integracijski proces se je nadaljeval z monetarno integracijo¹⁴ leta 1999 s končnim ciljem politično integracijo v prihodnosti. Posamezne stopnje ekonomskega integriranja so navedene v Tabeli 2.

Tabela 2: Posamezne stopnje ekonomskega integriranja v Evropski skupnosti oziroma Evropski uniji

Stopnja integriranja	Definicija	Leto dejanske realizacije
Prosto trgovinsko območje (angl. Free Trade Association (FTA))	Območje, kjer so opuščene tarife in kvote za uvoz z območja članic, ki obdržijo nacionalne tarife in kvote proti tretjim državam.	1957
Carinska unija	FTA, ki ima določene skupne tarife in kvote za trgovanje z nečlanicami.	1968
Skupni trg	Carinska unija, ki opusti netarifne trgovinske bariere (integracija trga blaga in storitev), kot tudi restrikcija o mobilnosti produkcijskih faktorjev (integracija produkcijskih faktorjev).	1993
Gospodarska unija	Skupni trg s pomembno vlogo koordinacije nacionalnih gospodarskih politik in/ali harmonizacijo relevantnih domačih zakonov.	Po letu 1999 (med obema stopnjama, saj so gospodarske politike
Popolna gospodarska unija	Gospodarska unija z vsemi relevantnimi gospodarskimi politikami, vodenimi na najvišji ravni, po možnosti s sistemom subsidiarnosti. Za dosego te stopnje morajo biti v uporabi vrhovne oblasti in vrhovni zakoni.	vodene predvsem na nacionalni ravni).

Vir: Balassa, 1961, str. 46; Manzocchi, 2002, str. 265.

¹⁴ Evropska monetarna unija je pomembna z vidika skupne valute, skupne monetarne politike in je pogoj za nominalno konvergenco.

4.2 Konvergenčni kriteriji

Proces širitve EU poteka po vnaprej začrtani poti. Prihodnja članica mora najprej izpolnjevati splošne kriterije, potem pa začnejo pristopna pogajanja. Splošni kriteriji vsebujejo ekonomske in politične komponente in se imenujejo *kopenhagenski kriteriji*. Sestavljeni so iz treh delov, od držav kandidatk pa zahtevajo naslednje (Convergence report, 2000):

1. stabilnost državnih institucij, demokracijo, spoštovanje zakonov in človekovih pravic ter zaščito manjšin;
2. razvitost trga in tržnih institucij ter sposobnost preživetja gospodarstva na zahtevnem in konkurenčnem trgu EU;
3. sposobnost sprejetja političnih in ekonomskih obveznosti, ki jih nalaga članstvo EU.

Ko država, ki želi vstopiti v EU, izpolni politični del kopenhagenskih kriterijev, dobi formalni status prihodnje članice EU in lahko začne pristopna pogajanja z Brusljem. V prepripostopnem¹⁵ obdobju, skozi pogajalski proces usklajuje na poglavja razdeljene kriterije za vključitev v EU. Ko ima država zaprta vsa poglavja, je pripravljena za vstop v EU. Z vstopom v EU nove članice ne vstopijo hkrati tudi v EMU. Najprej morajo nove članice sodelovati dve leti v tečajnem območju ERM2 in izpolniti maastrichtske kriterije, ki so (Convergence report, 2000):

1. *Inflacijski kriterij* – določa, da stopnja inflacije ne sme presegati povprečja treh držav EU z najnižjo inflacijo za več kot eno in pol odstotno točko.
2. *Obrestni kriterij* – določa, da obrestna mera ne sme presegati obrestne mere treh držav EU z najnižjo stopnjo inflacije za več kot dve odstotni točki.
3. *Fiskalni kriterij* – določa, da proračunski primanjkljaj ne sme presegati treh odstotkov BDP, javni dolg pa ne sme presegati 60 odstotkov BDP.
4. *Tečajni kriterij* omejuje nihanje deviznega tečaja za 15 odstotkov posamezne države v obdobju dveh let pred vstopom v EMU.

Izbrane podpisnice izpolnjujejo navedene politične kriterije, gospodarski kriteriji pa so še v procesu usklajevanja. Pomembno je poudariti, da z vstopom v EU izbrane podpisnice ne morejo izbirati, ali bi vstopile v EMU ali ne. Torej izpolnitev maastrichtskih kriterijev vodi do nominalne konvergence, ki je, kot bomo videli v nadaljevanju, pomembna za realno konvergenco.

5. PREDSTAVITEV IZBRANIH PODPISNIC ZA VSTOP V EU

Izbranih pet podpisnic za vstop v EU sem izbrala na podlagi geografskega kriterija, države namreč spadajo v srednjo Evropo. Te so predstavljene v Tabeli 3 na naslednji strani.

---

¹⁵ Za vsako potencialno članico EU je predpristopno obdobje različno dolgo, odvisno od podpisa predpristopne pogodbe z EU.

Tabela 3: Predstavitev izbranih podpisnic za vstop v EU

Država	Površina v km ²	Število prebivalcev (v 10 ⁶)	BDP na prebivalca za leto 1999 po PKM	Trajanje socialistične ureditve
Češka	78,864	10,3	13780	43
Madžarska	93,030	10,2	11990	41
Poljska	312,677	38,6	9000	42
Slovaška	48,845	5,4	11040	43
Slovenija	20,256	2,0	17310	44

Vir: Fisher, Sahay, 2000, str. 35.

Izbrane podpisnice so tako rekoč čez noč spremenile stari sistem, ki je trajal od štirideset do petdeset let, kar je razvidno iz Tabele 3. Med izbranimi podpisnicami ima največ prebivalstva Poljska, 38,2 milijona. Po BDP na prebivalstva, merjenem po pariteti kupne moči, pa je najboljša Slovenija in ima tako najboljši začetni pogoj za dohodkovno konvergenco.

Pri prehodu iz planskega v tržno gospodarstvo so izbrane podpisnice opazale padec proizvodnje ter naraščanje brezposelnosti. Glavni dve sili, ki sta oblikovali proces tranzicije, sta realokacija proizvodnih tvorcev in prestrukturiranje gospodarstva. Realokacija je potekala iz starih v nove aktivnosti, iz državnega v zasebni sektor, prestrukturirala pa so se državna podjetja (Blanchard, 1997, str. 145). Coricelli (1998, str. 143) k tej opredelitvi dodaja element evolucije. Zrasla so namreč nova podjetja, ki so absorbirala resurse starih podjetij v zatonu.

Na podlagi teorije je bilo ugotovljeno, da je za realno konvergenco pomembno, da manj razvite države rastejo hitreje kot bolj razvite. Na podlagi Tabele 4 pa lahko ugotovim, kako se je gibala rast BDP obravnavanih držav v obdobju socializma in pozneje, na prehodu v tržno gospodarstvo. Pri vseh državah je opaziti padec povprečne letne stopnje rasti BDP iz obdobja 1971–1981 v obdobje 1981–1990. V slednjem celo negativna rast Slovenije. V obdobju 1990–1997 so države doživljale preobrat v sistemu, torej je negativna rast rezultat tranzicije. V obdobju 1998–2002 pa je razvidno, da so si države opomogle, rezultat tega pa je bila pozitivna povprečna stopnja rasti, v povprečju nad tremi odstotki.

Tabela 4: Rast BDP za izbrane podpisnice po obdobjih v %

Država	1971–1980	1981–1990	1990–1997	1998–2002
Češka	3,4	0,8	-4,2	0,9
Madžarska	4,9	1,1	1,9	4,3
Poljska	5,9	0,0	1,8	3,0
Slovaška	5,1	1,5	-1,6	3,0
Slovenija	5,7	-0,9	8,9	3,8

Vir: IMF, 2002.

Pred začetkom tranzicije so bile vse proučevane tranzicijske države v sferi sovjetskega tipa socializma. Glavne ekonomske značilnosti tega sistema so bile (Ericsson, 1991, str15):

- * hierarhična sestava oblasti,
- * centralizirano gospodarsko planiranje,

- * predanost maksimalni izkoriščenosti resursov,
- * uradna produkcija blaga in storitev,
- * rigidni cenovni nadzor,
- * pomanjkanje pravnih alternativ predpisanim ekonomskim odnosom,
- * kontrola nadzornikov normativov planskih nalog, ocena uspešnosti in nagrad,
- * nagrade za doseganje planskih ciljev.

Industrijsko strukturo je določeval večji delež težke industrije v primerjavi s storitvami. Storitve so bile po marksistični teoriji neproduktivne. Glavni poudarek je bil na obrambni industriji, ki je bila težko gospodarsko breme, rezultat pa je bila hipermilitarizacija gospodarstev sovjetskega tipa. Brezposelnosti ni bilo, konstantno je bila presežna ponudba delovnih mest. Kljub dobri izobraženosti delovne sile so bili delavci nizko delovno motivirani, posledica tega pa je bila nizka storilnost. Brez vstopa novih podjetij in konkurence ni bilo potrebe po inovativnosti in tehnološkem napredku (Ofer, 1987, str. 1830).

V 60. letih se je začel kazati trend upočasnitve gospodarske rasti in postalo je jasno, da tehnološka razlika med Vzhodom in Zahodom narašča. Estrih et al. in Urga (2001, str. 689) so proučevali upadanje rasti v zadnjih desetletjih socializma. Njihov cilj je bil ugotoviti, ali so socialistična gospodarstva konvergirala v obdobju od leta 1970 do leta 1990. Z metodo časovnih serij na podlagi letnih podatkov so ocenjevali konvergenco BDP med državami vzhodnega bloka, hkrati pa jo primerjali tudi z zahodnimi državami. Rezultati so pokazali, da med državami vzhodnega bloka in zahodnimi državami, ni konvergence.¹⁶ V državah vzhodnega bloka je raziskava pokazala divergenco. To je v nasprotju s pričakovanimi rezultati, saj so bile države vključene v Svet za vzajemno gospodarsko pomoč (SEV), katerega osnovni cilj je bilo izenačevanje življenjskih standardov držav članic. Divergenca med državami vzhodnega bloka je znak, da so države kljub skupnemu upadanju gospodarske rasti izbrale različne mehanizme za preprečevanje upadanja rasti (Estrih, Urga, 2001, str. 691).

Glavna razloga za upadajočo težnjo rasti BDP sta bili nizka stopnja produktivnosti in različne rigidnosti gospodarske sestave, predvsem nizka stopnja elastičnosti substitucije med produkcijskimi faktorji (Esterly, Fischer, 1995, str. 368). Padajoči trend rasti BDP se je začel konec 80. let, nadaljeval se je v 90. in končal konec 90. let, kar je razvidno iz Tabele 4.

Po razpadu sistema planskih gospodarstev, je za tranzicijske države nastopilo težko obdobje (90. leta). Slabi začetni pogoji so bili glavni vzrok za padec gospodarske dejavnosti, strukturne reforme pa so omogočile njeno oživitev (Jazbec, 2002, str. 48).

Težava tranzicijskih držav je bila v padcu proizvodnje za 30–50 odstotkov, ki je potekala v okolju z visoko inflacijo (Jazbec, 2002, str. 49). To je tudi razvidno iz Tabele 5.

---

¹⁶ To lahko pripišemo neizpolnjevanju konvergenčne predpostavke prostega pretoka blaga in storitev.

Tabela 5: Gospodarska rast izbranih podpisnic od leta 1990 do leta 2002

Država	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Češka	-1,2	-14,3	-3,3	0,6	0,1	2,2	5,9	4,3	-0,8	-1,0	0,5	3,3	2,7
Madžarska	-3,5	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8	3,5
Poljska	-7,2	-7,0	2,0	4,3	5,2	6,8	6,0	6,8	4,8	4,1	4,0	1,0	1,0
Slovaška	-2,5	-14,6	-6,5	-3,7	5,2	6,5	5,8	5,6	4,0	1,3	2,2	3,3	4,0
Slovenija	-8,1	-8,9	-5,5	2,8	5,3	4,1	3,5	4,6	3,8	5,2	4,6	3,0	2,5

Vir: IMF, 2002.

Razlike med državami so nastale zaradi različnega časa začetka reform. Prva je z reformami začela Poljska.¹⁷ Iz Tabele 5 je razvidno, da je imela po letu 1991 le še naraščajoče in pozitivne stopnje rasti BDP. Druge države so imele podobno sliko, le s kakšnim letom zamika.

Za tranzicijo je pomembno tudi prestrukturiranje gospodarstva. Povezava med rastjo BDP in spremembami strukture gospodarstva obstaja. Iz Tabele 6 je razvidno, da kmetijstvo upada, medtem ko storitve naraščajo. Kjer je bila pozitivna rast kmetijstva in negativna rast industrije, je opazna tudi nižja rast BDP, to velja za Češko in Slovaško.

Tabela 6: Povprečna letna rast po sektorjih v % za obdobje od 1990 do 2000

Države	Povprečna letna rast BDP v %	Povprečna letna rast kmetijstva v %	Povprečna letna rast industrije v %	Povprečna letna rast storitev v %
Češka	0,9	3,3	-0,8	1,8
Madžarska	1,5	-2,2	3,8	1,4
Poljska	4,6	-0,2	4,2	4,1
Slovaška	2,1	1,2	-2,7	6,5
Slovenija	2,7	-0,1	2,9	3,9
Povprečje EU	1,9	1,3	1,0	2,2

Vir: The World Bank, 2002; Jeras, 2003, str. 25.

Izbrane podpisnice gredo skozi proces ekonomske in systemske konvergence. Pri *ekonomski konvergenci* je pomembno, da obravnavane države organizirajo in odprejo trg dobrin in trg produkcijskih faktorjev, podobno kot je praksa v EU. Za *sistemsko konvergenco* pa je pomembno prilagoditi se zakonodaji EU oziroma prevzeti *acquis communautaire* EU. Tako ekonomska kot systemska konvergenca sta pomembni pri pospeševanju realne konvergence (Wagner, 2001, str. 47).

V procesu tranzicije so izbrane države zasledovale predvsem tri cilje, in sicer (European Commission, 2001):

- * konkurenčno tržno gospodarstvo, kjer gre predvsem za ustanovitev konkurenčnega trga,
- * makroekonomsko stabilnost ter

¹⁷ Stabilizacijski program Poljske je bil implementiran 1. januarja 1990.

* strukturne reforme, kjer so bili ključni privatizacija, ustanovitev tržnih institucij in regulacija.

Z vidika makroekonomske stabilnosti so pomembni maastrichtski kriteriji, ki so pogoj za nominalno in, kot bo razvidno pozneje, podlaga za realno konvergenco. V Tabeli 7 so prikazani za izbrane podpisnice.

Tabela 7: Maastrichtski kriteriji za izbrane podpisnice za vstop v EU¹⁸

Država	Proračunski primanjkljaj		Javni dolg		Inflacija		Obrestna mera		Odstopanje deviznih tečajev		Povprečna letna stopnja brezposelnosti 1996–2000
	93–01	2001	93–01	2001	93–01	2001	93–01	2001	93–01	2001	
Češka	-2,2	-5,2	25,8	29,0	8,7	4,7	11,3	7,0	0,9	0,5	6,7
Madžarska	-5,8	-3,7	88,7	64,4	17,2	9,6	21,7	12,3	0,9	0,6	8,0
Poljska	-3,3	-4,3	49,1	42,8	28,7	6,0	25,9	19,3	1,2	1,4	12,1
Slovaška	-4,3	-5,0	31,8	42,7	10,6	7,5	16,4	12,2	0,7	0,7	13,2
Slovenija	-1,2	-1,1	21,7	25,5	13,1	8,5	23,7	15,2	0,4	0,4	7,6
EU-12	-2,9	-1,0	71,2	67,4	2,4	2,0	9,0	7,9	0,4	0,0	9,8*

*- se nanaša na povprečje EU-15.

Vir: Boreiko, 2002, str. 6.

Iz zgornjih podatkov je razvidno, da je proračunski primanjkljaj težava predvsem za Češko, Poljsko in Slovaško. Javni dolg so obravnavane države uspele stabilizirati okoli 60 odstotkov BDP. Inflacija se je v vseh državah spustila pod deset odstotkov, obrestna mera pa je v vseh državah razen Češki še na visoki ravni. Največja težava je torej še znižanje inflacije za nekaj odstotnih točk. To znižanje lahko zavira gospodarsko rast. Devizni tečaji lahko nihajo v okvirih letnega odstopanja 15 odstotkov.

6. PRIMER REALNE KONVERGENCE MED KOHEZIJSKIMI DRŽAVAMI IN EU

V tem poglavju bom predstavila vse dejavnike, ki so bili pomembni za kohezijske države pri konvergenanju BDP na prebivalca nasproti povprečju EU. Te države so v EU najmanj razvite in so bile deležne pomoči iz kohezijskega sklada. Iz primera bo razvidno, kje so vzroki, da je neka država zaostajala še bolj.

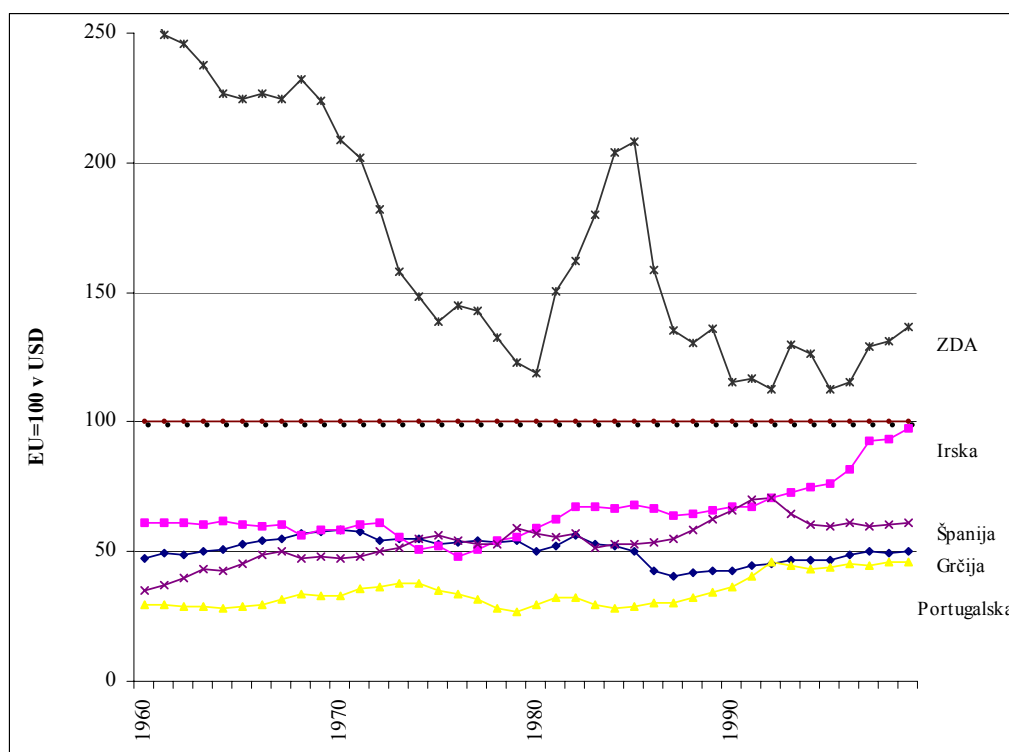
Najprej si pogledajmo, kako se je gibal dohodek na prebivalca kohezijskih držav glede na povprečje EU. Mer, s katerimi lahko ocenimo dohodek na prebivalca, je več. Izbrala sem tisto, na podlagi katere lahko primerjamo država med seboj. Dohodek na prebivalca namreč lahko merimo kot nominalni BDP na prebivalca, realni BDP na prebivalca ali pa kot nominalni BDP na prebivalca po pariteti kupne moči. Ker želim primerjati dohodek na

¹⁸ Proračunski primanjkljaj in javni dolg sta izražena kot odstotek od BDP, inflacija je določena na podlagi indeksa življenjskih potrebščin, obrestne mere na podlagi posojila z najdaljšim rokom dospelja, odstopanje deviznih tečajev pa kot standardni odklon mesečnih vrednosti (DEM je referenčna valuta).

prebivalca med državami, je najbolj primerna mera primerjave nominalni BDP na prebivalca po pariteti kupne moči. Izbrana mera zajema količinski in cenovni efekt (European Comission, 2001).

Na Sliki 1 je razvidno približevanje BDP na prebivalca po tekočih cenah povprečju EU od leta 1960 do leta 2000 za vse kohezijske države.

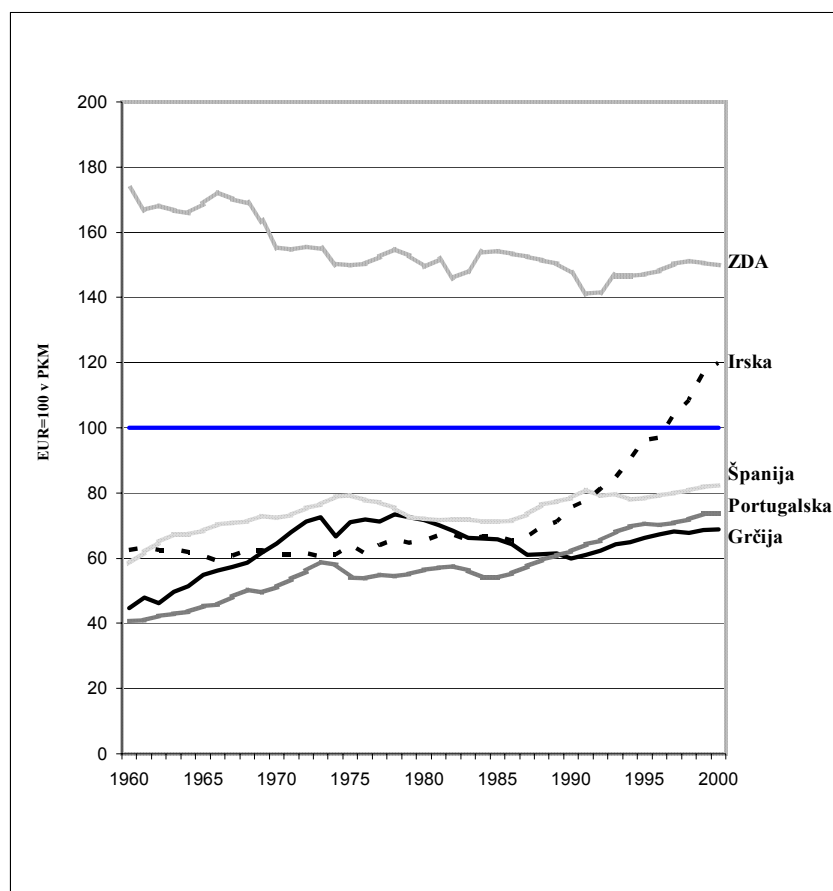
Slika 1: BDP na prebivalca po tekočih cenah glede na povprečje EU, ki je 100, od leta 1960 do leta 2000 za Irsko, Španijo, Portugalsko in Grčijo

Vir: Martín et al., 2001a, 16.

Ugotovljeno je bilo, da je primernejša mera BDP na prebivalca po pariteti kupne moči, ker izloči vpliv deviznega tečaja. Na Sliki 2 je prikazan tekoči BDP na prebivalca po pariteti kupne moči. Razvidno je, da se manj razvite članice v EU približujejo povprečju EU, povprečje EU pa se približuje ZDA, ki so prikazane kot referenčna država. Ob pogledu na Sliko 2 ne moremo sklepati, da je približevanje povprečju EU rezultat ekonomskega integriranja. BDP na prebivalca po PKM kohezijskih držav se je približeval povprečju EU že v 60. letih, kar je veliko prej, preden so te države vstopile v ekonomsko integracijo EU oziroma EGS. Ban-David (2000) je v svoji študiji ugotovil, da so začele kohezijske države dohodkovno konvergirati že v EFTA. Liberalizacije trgovine se je v omenjenih državah začela leta 1967. Dodatno pa je bila pospešena leta 1968 po Kennedyjevi rundi. Po vstopu v EGS pa je opazno počasnejše približevanje dohodka kohezijskih držav povprečju EGS. Učinek mednarodnega trgovanja se je namreč upočasn timer (Ben-Devid, 1993, str. 677). Liberalizacija trgovanja s proizvodi ima v začetku večji vpliv oziroma začetni boom, pozneje pa se proces upočasn timer.

Slika 2: BDP na prebivalca po pariteti kupne moči za kohezijske države od leta 1960 do leta 2000

Vir: Martín et al., 2001a, 17.

Na Sliki 2 je opazno počasnejše konvergiranje Irske in Grčije v obdobju do 80-ih let. Učinek konvergence je pri teh državah opaznejši po ustanovitvi enotnega trga in ekonomske monetarne unije. V novi obliki integracije sta bile omenjeni državi deležni strukturnega in makroekonomskega preoblikovanja, kar je pospešilo gospodarsko rast.

Za pravilno interpretacijo slik je treba določiti mejnik ekonomske integracije. Na tem mestu se postavlja se problem, kdaj lahko govorimo sploh lahko govorimo o ekonomski integraciji kohezijskih držav. Širitev EGS ali EU lahko določimo z datumom¹⁹, proces integriranja pa je širše opredeljen, ker liberalizacija poteka postopoma, del tudi že pred trgovinsko integracijo²⁰. Skupna trgovinska politika je bila na primer sprejeta leta 1960, enotni trg blaga in dobrin ter produkcijskih faktorjev pa se je uveljavil šele v poznih 80-ih letih. Evropska monetarna unija pa je bila podpisana šele v poznih 90-ih letih. Pripravljalno pa je potekalo že od začetka 90-ih let. Začetek procesa integriranja je torej težko pripisati točno določenemu dogodku oziroma datumu (Martín et al., 2001a, 17).

¹⁹ Irska 1973, Grčija 1981, Portugalska, Španija pa 1986.

²⁰ Grčija je podpisala trgovinski sporazum leta 1968, Španija 1970, Portugalska pa 1976.

Ben-David (2000, str. 655) se je oprl v svoji študiji na proces integriranja kot postopek trgovinske liberalizacije. Zanj je bil to pomemben faktor, ki je prispeval h konvergenci. Ugotovil je konvergenco pred in po vstopu kohezijskih držav v EGS. Pri EU-6, ustanoviteljicah EU, pa konvergence ni mogel potrditi.

6.1 Razstavitev BDP kohezijskih držav

Kaj je tisto, ki v največji meri prispeva k rasti BDP, lahko ugotovimo s postopkom razstavitve BDP na njegove komponente. Avtorji Martín et al. (2001c, 21) so razstavili rast BDP na prebivalca po enostavnem aritmetičnem postopku. Rast BDP na prebivalca vsake države je mogoče razdeliti na različne komponente po naslednji formuli:

$$BDP_{pc} = \frac{BDP}{Pop} = \frac{BDP}{L} * \frac{L}{Pop} = Lp * Er$$

kjer je

BDP_{pc} – bruto domači proizvod na prebivalca,

BDP – bruto domači proizvod,

Pop – prebivalstvo,

L – zaposlenost,

Lp – produktivnost dela,

Er – stopnja zaposlenosti.

Iz formule je razvidno, da je BDP na prebivalca odvisen od produktivnosti dela in stopnje zaposlenosti. Dalje pa lahko razdelimo produktivnost dela na produktivnost na uro in delovni čas po naslednji formuli:

$$Lp = \frac{BDP}{L} = \frac{BDP}{L * h} * h = Hp * h$$

kjer je

h – delovni čas, izražen kot letno število ur na osebo,

Hp – produktivnost na uro.

Podobno lahko razdelimo stopnjo zaposlenosti na:

$$Er = \frac{L}{Pop} = \frac{L}{Lf} * \frac{Lf}{Eap} * \frac{Eap}{Pop}$$

kjer je

Lf – delovna sila,

Eap – aktivno prebivalstvo.

Na podlagi sestavljenih enačb je narejena Tabela 8.

Tabela 8: Razdelitev rasti BDP na prebivalca od leta 1980 do leta 1998 v %

	Grčija	Španija	Irska	Portugalska	EU	ZDA
BDP na prebivalca	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Produktivnost dela	75,1	86,2	85,7	71,0	96,1	67,7
Produktivnost na uro	60,1	114,1	86,8	88,4	108,9	67,7
Delovni čas (na uro)	15,0	-27,9	-1,1	-17,4	-12,8	0,0
Stopnja zaposlenosti	24,9	13,8	14,3	29,0	3,9	32,3
Zaposlenost/Delovna sila	-38,0	-16,1	-2,9	4,2	-10,5	7,5
Stopnja aktivnega prebivalstva	44,6	14,2	6,3	12,8	6,6	28,8
Prebivalstvo od 15. do 64. leta/celotno prebivalstvo	18,3	15,7	10,9	12,0	7,8	-4,0
Rast BDP na prebivalca od 1980 do 1998	25,2	49,6	130,3	65,0	39,4	35,1

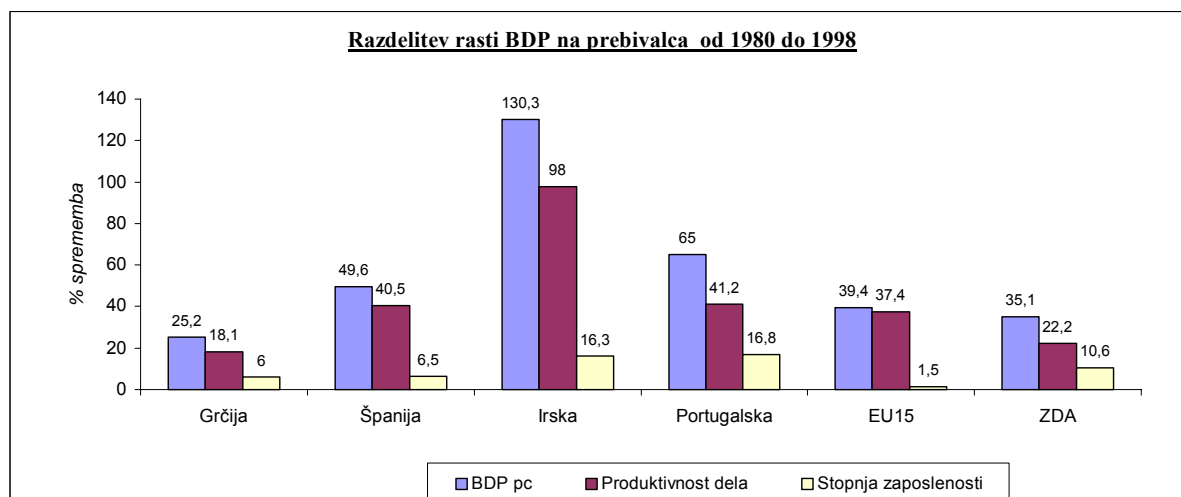
Vir: Martín et al., 2001a, str. 18.

Iz Tabele 8 je razvidno, da je produktivnost dela pomembna. V vseh obravnavanih državah pojasnjuje približno tri četrtine rasti BDP na prebivalca. Za EU pa je v obdobju od 1980 do 1998 kar 96,1 odstotka rasti BDP pojasnjene na podlagi produktivnosti dela. Torej je produktivnost dela pomembnejša od stopnje zaposlenosti delovne sile. Če naprej razstavimo produktivnost dela ugotovimo, da je pomembnejša produktivnost na uro, kot trajanje delovnega časa. Ta je v Španiji, na Irskem, Portugalskem in v EU zmanjšal produktivnost dela. Na podlagi Tabele 8 lahko zaključimo, da je produktivnost dela pomembna za rast BDP.

Avtorji Martín et al. (2001b, str. 35) so na podlagi rezultatov ugotovili, da rast produktivnosti dela povečuje rast BDP na prebivalca. Tabele 8 ne smemo narobe interpretirati, kot sledi: Ugotovitev na primeru kohezijskih držav, da je višji delež produktivnosti dela prispeval k hitrejši rasti BDP na prebivalca v primeru Irske s 130,3-odstotno rastjo. Če pa pogledamo Španijo, je imela podoben delež rasti BDP pojasnjen s produktivnostjo dela in ni rasla podobno kot Irska. Grčija naj bi se najslabše odrezala s 75,1 odstotka, saj je rasel njen BDP v obravnavanem obdobju le za 25,2 odstotka. Če jo primerjamo s Portugalsko, lahko ugotovimo, da je rast BDP Portugalske pojasnjena z 71 odstotki produktivnosti dela, rast BDP pa je 65-odstotna. Zaključim lahko, da v kohezijskih državah ni mogoče trditi, da je večji pojasnjeni delež rasti BDP na prebivalca na podlagi produktivnosti dela, razložil zelo visoko rast BDP na prebivalca posameznih kohezijskih držav. Taka razlaga ni upravičena, ker so podatki podani kot deleži posamezne spremenljivke. Če želimo potrditi hipotezo, da višja stopnja produktivnosti dela vodi do višje rasti BDP na prebivalca, moramo za obravnavano obdobje dobiti še podatke o rasti produktivnosti in rasti stopnje zaposlenosti in lahko le tako vidimo povezavo med spremenljivkami.

Povezave med rastjo produktivnosti dela in rastjo BDP na prebivalca je prikazana na Sliki 3.

Slika 3: Rast BDP na prebivalca, rast produktivnosti dela in rast stopnje zaposlenosti od 1980 do 1998 za kohezijske države

Vir: Martín et al., 2001a, str. 19.

S Slike 3 je razvidno, da je imela Irska blestečo rast in je v obravnavanem obdobju povečala produktivnost dela za skoraj 100 odstotkov. Portugalska in Španija sta s 40 odstotnim povečanjem produktivnosti dela v omenjenem obdobju dosegli približno 65- in 50-odstotno rast BDP na prebivalca. Grčija pa tokrat res izstopa. Svojo rast dohodka na prebivalca pojasnjuje z 18-odstotnim povečanjem produktivnosti dela.

Iz razstavitve BDP na prebivalca na komponenti produktivnost dela in stopnja zaposlenosti sem ugotovila, da je produktivnost dela tista, ki v večini pojasnjuje rast BDP na prebivalca. Ob primerjavi gibanja rasti BDP na prebivalca, rasti produktivnosti dela in rasti stopnje zaposlenosti pa je opazna močna povezava med višjo rastjo produktivnosti dela in rastjo BDP na prebivalca. Na podlagi ugotovitve, da je produktivnost dela pomembna, so za realno konvergenco pomembni vsi dejavniki, ki pospešujejo produktivnost dela.

6.2 Dejavniki realne konvergence kohezijskih držav

Standardni neoklasični model predpostavlja, da je raven tehnologije vključena v razmerje kapital/delo oziroma kapitalno opremljenost dela. Novi modeli predpostavljajo, da so za realno konvergenco pomembni še drugi faktorji. V Tabelah 9 in 10 so poleg stoga zasebnega kapitala prikazani še konvergenca državnega kapital na osebo, transportne infrastrukture na zaposlenega, človeškega kapitala na prebivalca in tehnološkega kapitala kot deleža v BDP. Konvergenca teh spremenljivk, namreč po teoriji konvergence vodi v realno konvergenco.

V literaturi je velik problem opredelitev posameznega faktorja, ker jih je težko kvalificirati, zato bom najprej predstavila, kaj je mišljeno pod zgornjimi spremenljivkami:²¹

- * *Stog zasebnega kapitala* je opredeljen kot bruto naložbe v osnovna sredstva.
- * *Stog javnega kapitala* je prav tako opredeljen kot bruto naložbe v osnovna sredstva.

²¹ Pojmi so definirani kot pri Martín et al., 2001c, str. 20.

- * *Stog človeškega kapitala* je opredeljen kot pri Barru in Leeju (1993, str 365; 1996, str. 220). Avtorja sta ocenila stog človeškega kapitala kot razmerje med stopnjo izobrazbe prebivalstva v delovni starosti glede na število let šolanja na vseh ravneh izobraževanja. Ta ocena je doživela kritike, ker se izobraževalni sistemi med državami razlikujejo. Martín et al. (2001a, str. 20) so problem rešili tako, da so upoštevali korekcijo, ki je temeljila na izdatkih na študenta na vsaki stopnji izobraževanja.
- * *Vlaganje v transportno infrastrukturo* je opredeljeno kot aritmetična sredina razpoložljivih kilometrov standardne avtoceste na prebivalca.
- * *Stog tehnološkega kapitala* pa je opredeljen kot izdatki za raziskave in razvoj. Dve vrste kritik lahko pripišemo tej spremenljivki. Omenjeni izdatki so lahko precenjeni, ker obstajajo projekti, ki ne obrodijo sadov. Izdatki pa ne vključujejo uvoženega tehnološkega napredka.

Iz Tabel 9 in 10 je razvidno, da je stog zasebnega kapitala na zaposlenega konvergirala proti povprečju EU v vseh državah, razen v Grčiji, ki ima nizko stopnjo produktivnosti dela.

Tabela 9: Vlaganje v stog zasebnega kapitala in državnega kapitala

	Stog zasebnega kapitala (na zaposlenega)				Stog državnega kapitala (na prebivalca)			
	% povprečja EU		Rast v %	Konvergenca v %	% povprečja EU		Rast v %	Konvergenca v %
	1980	1998			1980	1998		
Grčija	76,3	68,9	24,8	-23,7	47,6	62,3	67,9	39,1
Španija	64,6	75,7	61,9	45,7	31,2	68,5	181,3	118,4
Irska	74,6	76,2	41,2	6,8	82,7	82,3	27,6	-2,4
Portugalska	40,0	44,5	53,8	8,1	28,3	50,0	126,8	43,5
EU	100,0	100,0	38,2	0,0	100,0	100,0	28,2	0,0
ZDA	95,1	89,3	29,7	-54,3	80,5	79,4	26,5	-5,3

Vir: EUROSTAT, 1999; Martín et al., 2001a, str. 20.

Tabela 10: Vlaganje v transportno infrastrukturo, človeški kapitala in tehnološki kapital

Država	Vlaganje v transportno infrastrukturo (na zaposlenega)				Stog človeškega kapitala (na prebivalca)			Stog tehnološkega kapitala (domači) (kot delež BDP)			
	% povprečja EU		Rast v %	Kon-vergenca v %	% povprečja EU		Kon-vergenca v %	% povprečja EU		Rast v %	Kon-vergenca v %
	1980	1998			1980	1998		1980	1998		
Grčija	77,6	67,5	1,9	-30,9	37,8	42,5	8,1	11,0	21,7	181,8	13,7
Španija	75,2	74,9	16,7	-0,9	58,0	70,3	41,6	19,0	38,5	189,5	31,7
Irska	129,0	111,6	1,3	149,8	61,2	69,3	26,4	52,0	44,1	21,2	-14,1
Portugalska	88,1	78,7	4,6	-44,3	42,8	48,1	10,2	15,0	23,1	120,0	10,5
EU	100,0	100,0	17,1	0,0	100,0	100,0	0,0	100,0	100,0	43,0	0,0
ZDA	182,4	156,2	0,3	46,6	227,4	197,0	31,3	132,0	124,5	34,8	30,6

Vir: EUROSTAT, 1999; Martín et al., 2001a, str. 20.

Stog človeškega kapitala je prav tako pripomogel k realni konvergenci, spet z izjemo Grčije. Pri stogu državnega kapitala in pri vlaganju v transportno infrastrukturo pa rezultati niso tako

jasni. Španija, ki je dosti vlagala v državni kapital, ni rasla s hitrejšo pričakovano gospodarsko rastjo. Irska, ki pa je zaostajala pri tem kazalcu, je rasla z blestečo rastjo. Pri vlaganju v transportno infrastrukturo pa je opazna negativna konvergenca, torej se kazalec oddaljuje od povprečja EU (Martín et al., 2001a, str. 21).

Prispevek tehnološkega kapitala pa se zdi dvoumen. Pri tej spremenljivki ni posebne konvergence. Španija in Grčija, ki sta največ vlagali v raziskave in razvoj, sta imeli počasnejšo rast kot Irska, ki se je v obravnavanem obdobju oddaljevala od povprečja EU (Martín et al., 2001a, str. 22).

V novejši literaturi o realni konvergenci je kot pomemben faktor omenjen tudi mednarodni prenos tehnološkega znanja oziroma tehnološki spillover efekt. Kanala, ki pomenita tehnološki spillover, sta mednarodna menjava in neposredne tuje naložbe. V modelih je predpostavljeno, da se z odprtjem države ali s trgovinsko integracijo poveča gospodarska rast v državi.

Tehnološki spillover so avtorji Martín et al. (2001a, str. 23) ocenili na naslednji način. Najprej so predpostavljali, da so kohezijske države tiste, ki imajo največji prenos tehnološkega znanja, tako z uvozom dobrin kot z neposrednimi tujimi naložbami. Tehnološki spillover so nato ocenili na podlagi treh spremenljivk, tujega kapitala, uvoza dobrin in tehnološkega uvoza, ki so predstavljene z naslednjimi enačbami:

1. Tuji kapital ($TSfc$):

$$TSfc_{it} = \sum_{j=1}^n \frac{Fc_{jt}^i}{BDP_{it}} * \frac{TK_{jt}}{Phk_{jt}}$$

kjer je

Fc – stog tujega kapitala v državi i iz države j ,

Tk – stog tehnološkega kapitala, kot je obravnavan v Tabeli 5,

Phk – fizični kapital kot bruto naložbe v osnovna sredstva,

i, j – države gostiteljice in izvora tujega,

n – število upoštevanih držav (vse države OECD).

2. Uvoz dobrin (TSm):

$$TSm_{it} = \sum_{j=1}^n \frac{M_{jt}^i}{BDP_{it}} * \frac{Tk_{jt}}{BDP_{jt}}$$

kjer je

M – uvoz države i iz države j .

3. Tehnološki uvoz (TStm):

$$TStm_{it} = \frac{Mtm_{it}}{BDP_{it}} = \frac{Mtm_{it-1} * (1 - \delta) * \frac{P_{it}}{P_{it-1}} + tm_{it}}{BDP_{it}}$$

kjer je

Mtm – akumulacija tehnološkega uvoza,

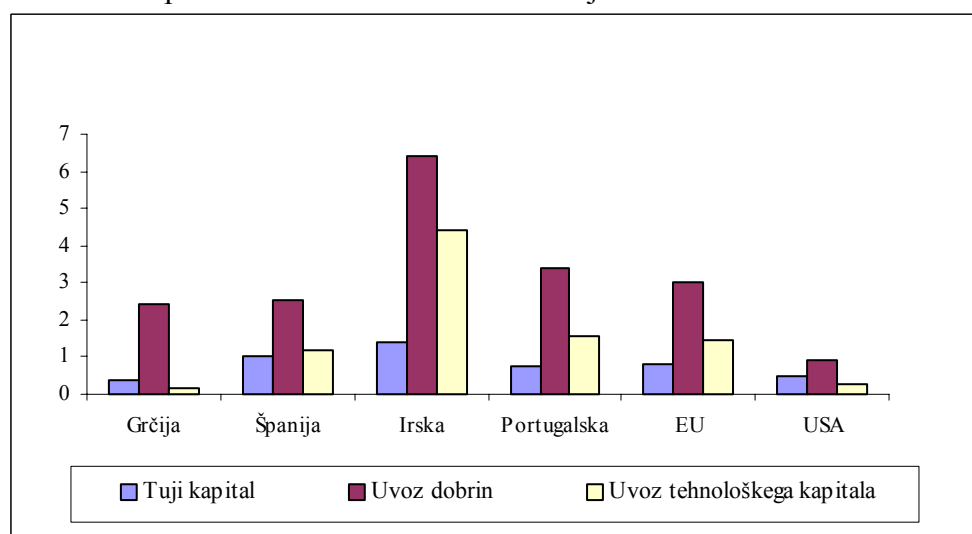
tm – tehnološki uvoz na leto,

δ – amortizacijska stopnja, predpostavljena na 10 %,

p – deflator bruto investicije v osnovna sredstva.

Rezultati obravnavanih enačb za kohezijske države so prikazani na Sliki 4.

Slika 4: Tehnološki spillover kot delež BDP za kohezijske države za leto 1996

Vir: EUROSTAT, 1997; Martín et al., 2001a, str. 24.

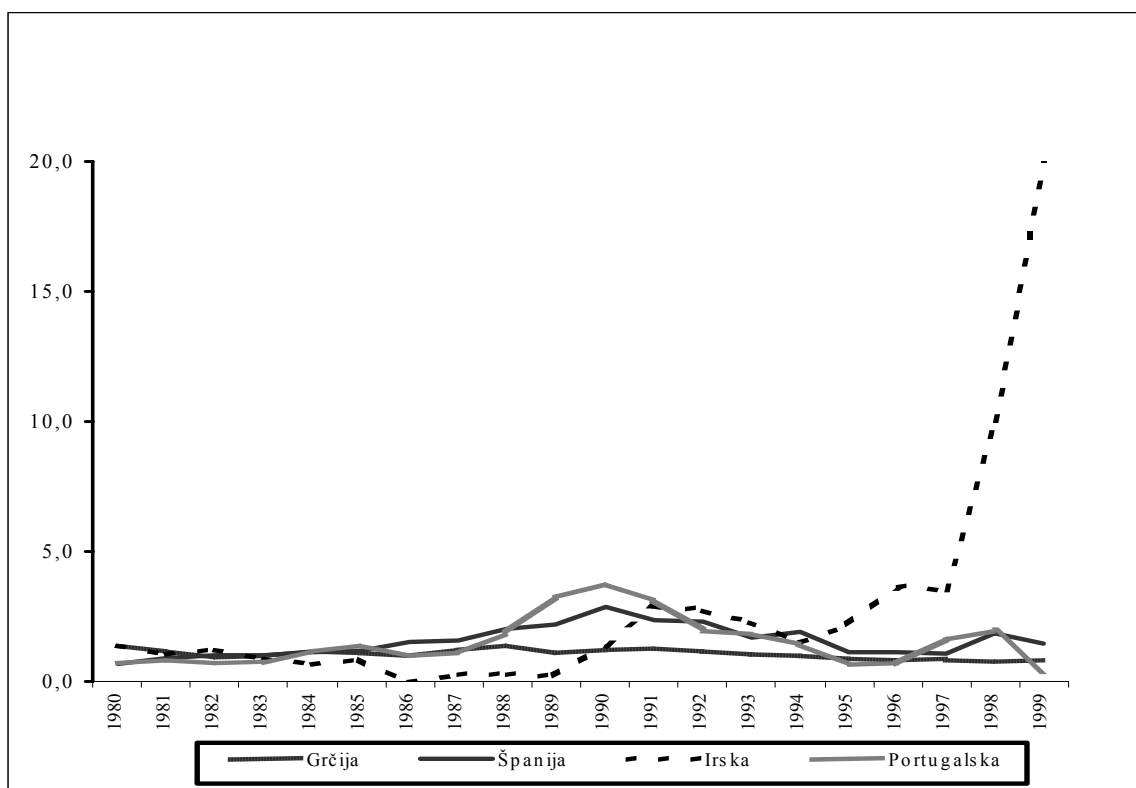
Na Sliki 4 je opazen različen dostop posameznih držav do tehnološkega spilloverja. Irska je pri konvergenci tehnološkega kapitala zaostajala za povprečjem EU. Kot je razvidno s Slike 6, pa je tehnološke spillover več kot nadomestil manjše vlaganje v domače raziskave in razvoj (Martín et al., 2001a, str. 24).

Opazna je tudi povezava med tehnološkim spilloverjem in produktivnostjo dela. V Tabeli 8 je bilo ugotovljeno, da je za hitrejšo rast dohodka na prebivalca pomembna produktivnost dela. Vzoren primer je bila Irska, njeno nasprotje pa Grčija. Na Sliki 6 je opazna korelacija med kazalci tehnološkega spilloverja in produktivnostjo dela (Martín et al., 2001a, str. 25).

Slika 4 pa nas ne sme zavajati. Če pogledamo tri kazalce za povprečje EU in ZDA, vidimo, da omenjeni kazalci niso visoki. To lahko pripišemo dejstvu, da je večina držav EU in ZDA najbolj razvitih držav in tehnološki spillover izvira iz njih. To je tudi razlog, da lahko manj razvite države rastejo hitreje kot bolj razvite.

Glede tujega kapitala so za tehnološki napredek pomembne predvsem neposredne tuje investicije. Če opazujemo gibanje teh od 1980 do 1999 za kohezijske države, lahko na Sliki 5 opazimo, da je Irska na tem področju blestela predvsem od leta 1997 naprej.

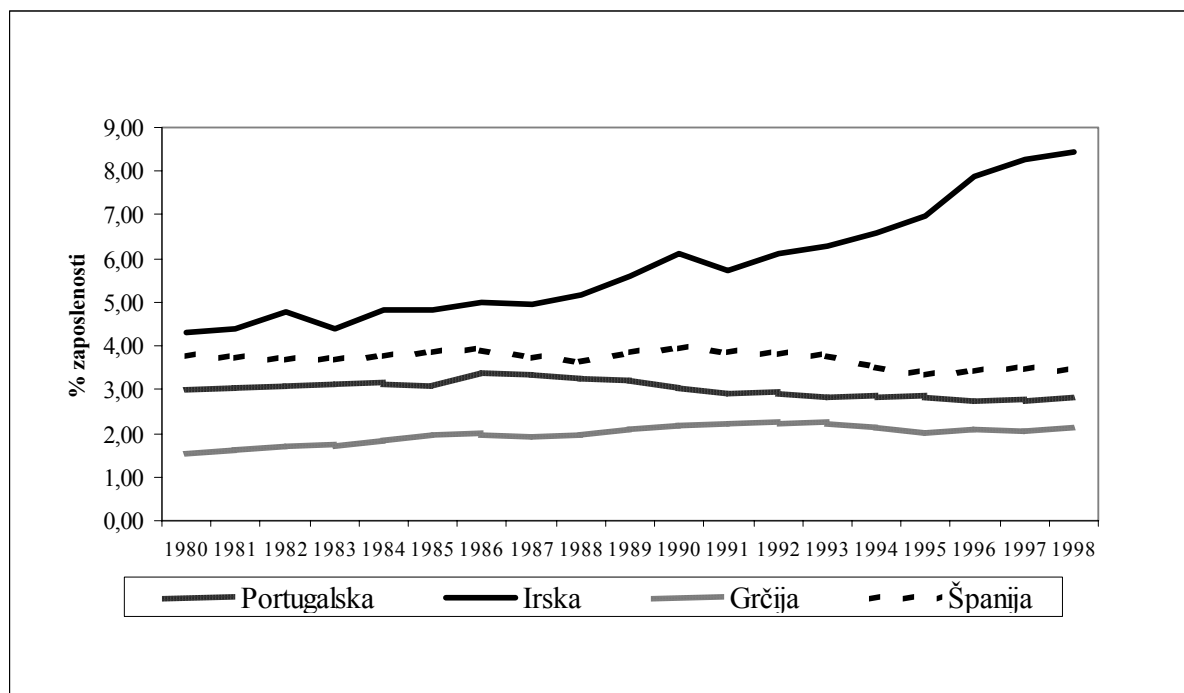
Slika 5: Neposredne tuje investicije kot odstotek BDP

Vir: Martín et al., 2001a, str. 25.

Neposredne tuje investicije se kažejo tudi v prestrukturiranju proizvodnje in mednarodne menjave k bolj kvalificiranim, tehnološko intenzivnejšim sektorjem. Slednje je razvidno s Slike 6. Kot tehnološko intenzivni sektorji so obravnavani sektor elektrotehnike, farmacije in svetovalnih dejavnosti (na primer zavarovalnice, finančno svetovanje). Kazalec je obravnavan kot delež zaposlenih v posameznem sektorju.

Slika 6: Delež tehnološko intenzivnega sektorja za kohezijske države

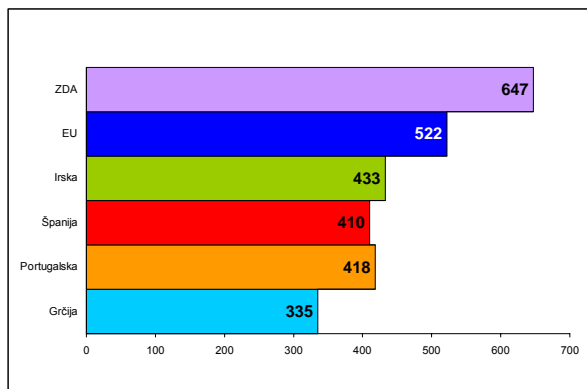

Vir: Martín et al., 2001a, str 25.

Iz rezultatov iz Tabel 9 in 10 ne smemo prehitro zaključiti, da so stog državnega kapitala, vlaganje v transportno infrastrukturo in domače raziskave in razvoj nepomembni dejavniki konvergence. Obstajati mora vsaj minimalni obseg vsakega. Če predpostavljamo, da so neposredne tuje investicije pomemben faktor za realno konvergenco, jih je treba tudi pritegniti. To pa dosežemo na primer tako, da naredimo primerno okolje za investiranje. Torej so vsi ti faktorji, vsaj v določeni absolutni meri, pomembni za učinkovito izkoriščanje tehnološkega spillover učinka (Martín et al., 2001a, str. 25).

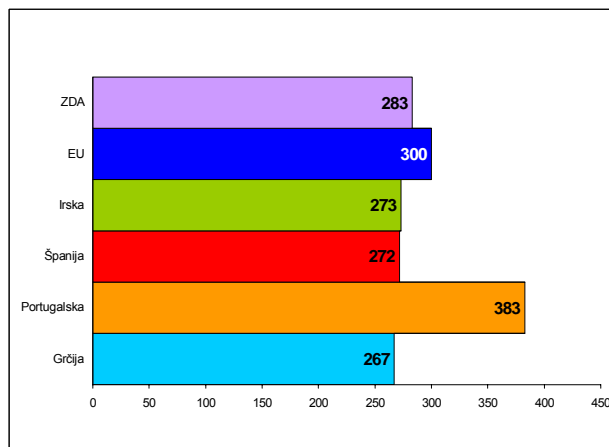
Faktor, ki bi ga lahko uvrstila v zgornjo kategorijo so tudi telekomunikacije in internet. Razvoj teh dveh področij jasno kaže, ali je gospodarstvo sposobno za realno konvergenco. Prikažemo jih lahko kot število digitalnih linij, število naročnikov na mobilni telefon, uvajanje optičnih kablov, razpoložljivost internetnih gostiteljev, število spletnih strežnikov na tisoč prebivalcev in s številom varnih spletnih strežnikov za elektronsko poslovanje na milijon prebivalcev. S Slik 7, 8, 9, 10, 11 in 12 je jasno razvidno, da se vse kohezijske države gibljejo okoli povprečja EU, z izjemo Grčije, ki pri vseh šestih kazalcih dosega najnižji rezultat. Irska se je pri dveh celo izkazala nad povprečjem EU (Martín et al., 2001a, str. 26).

Slika 7: Število digitalnih telefonskih linij na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000

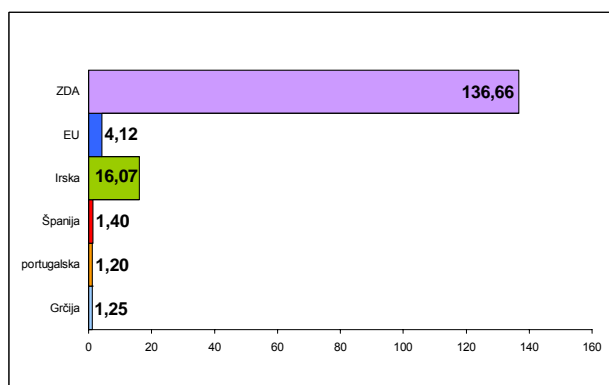
Vir: EUROSTAT, 2002.

Slika 8: Število naročnikov na mobilni telefon na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000

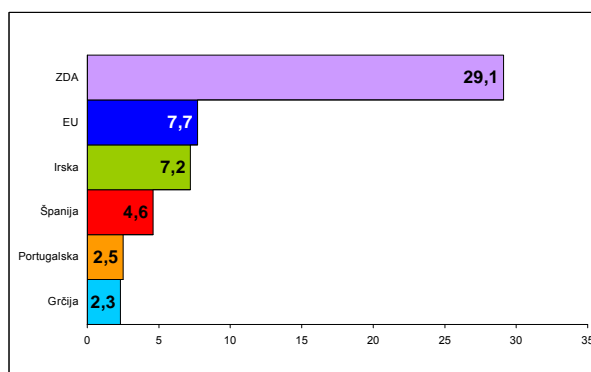
Vir: EUROSTAT, 2002.

Slika 9: Uvajanje optičnih kablov kot število kilometrov na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000

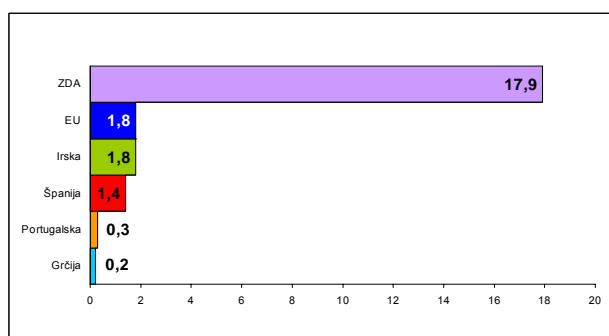
Vir: EUROSTAT, 2002.

Slika 10: Število razpoložljivih internet gostiteljev na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000

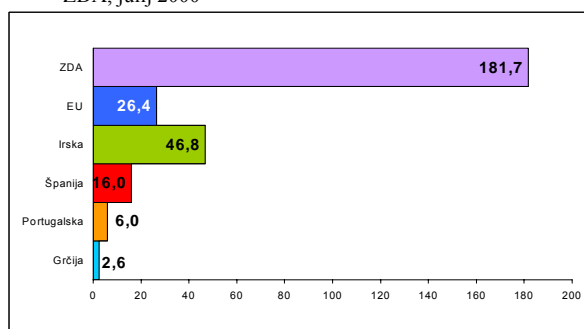
Vir: EUROSTAT, 2002.

Slika 11: Število spletnih strežnikov na 1000 prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000

Vir: EUROSTAT, 2002.

Slika 12: Število varnih spletnih strežnikov za elektronsko poslovanje na milijon prebivalcev za kohezijske države, povprečje EU in ZDA, julij 2000

Vir: EUROSTAT, 2002.

6.3 Makroekonomska stabilnost kot osnova za realno konvergenco kohezijskih držav

Do zdaj sem obravnavala spremenljivke, ki ustvarjajo gospodarsko okolje za hitrejši potek realne konvergence. Za gospodarsko rast in tako posredno tudi za realno kovergenco so pomembni makroekonomske kazalci posamezne države. In sicer so pomembni za alokacijo in količino virov sredstev tako domačih kot tujih. Investicije pa so tisti faktor, ki največ prispeva h gospodarski rasti (Martín et al., 2001a, str. 28). V Tabeli 11 so prikazani ključni

makroekonomski kazalci za kohezijske države. Iz gibanja teh kazalcev lahko sklepamo, kako se morajo gibati kazalci izbranih podpisnic za vstop v EU.

Tabela 11: Ključni makroekonomski kazalci za kohezijske države za leto 1980, 1986, 1993 in 1999

Inflacijska stopnja v %				
Država	1980	1986	1993	1999
Grčija	24,7	23,0	14,4	2,7
Španija	15,5	8,8	4,6	2,3
Irska	18,3	3,8	1,4	1,6
Portugalska	16,6	11,8	6,7	2,3
EU	13,1	3,7	3,6	1,1
ZDA	13,5	1,9	3,0	2,1
Dolgoročna obr. mera v %				
Grčija	17,1	15,8	19,3	6,3
Španija	16,0	11,4	10,1	4,7
Irska	15,4	11,1	6,7	4,7
Portugalska	16,7	19,5	9,5	4,8
EU	12,8	9,2	7,8	4,7
ZDA	10,8	8,1	5,8	6,1
Javni dolg kot % BDP-ja				
Grčija	23,9	53,6	111,6	104,4
Španija	17,5	45,1	58,8	63,5
Irska	70,3	113,8	93,1	52,4
Portugalska	32,4	68,0	63,2	56,8
EU	38,4	54,5	65,8	68,1
ZDA	37,0	52,3	63,4	54,2
Javni dolg kot % BDP-ja				
Grčija	2,6	9,5	13,8	1,6
Španija	2,6	5,7	6,8	1,1
Irska	12,1	10,5	2,3	+2,0
Portugalska	8,7	5,9	6,1	2,0
EU	3,5	4,2	6,2	0,7
ZDA	1,7	3,8	3,9	+1,7

Vir: EUROSTAT, 2002; IMF, 2002; Martín et al., 2001b, 49.

Obravnavani kazalci pa so pomembni tudi z vidika nominalne konvergenca. Podrobnejša obravnava je podana v poglavju 8.

V Tabeli 11 so opazne težnje zmanjšanja inflacijske stopnje, dolgoročne obrestne mere in javnega dolga, proračunski primanjkljaj pa se je v večini držav ustalil nad 50 odstotki. Zgleden je primer Irske, kjer je v povprečju za odstotno točko opazna nižja inflacijska stopnja leta 1998 kot so jo imele ostale kohezijske države. Proračunski primanjkljaj pa je bil leta 1981 največji, in sicer 12,1 odstotka BDP, leta 1998 pa je Irska dosegla proračunski presežek. Makroekonomska stabilizacija na Irskem je pripomogla k ustvarjanju privlačnega gospodarstva z vidika investicij. Tudi pri Grčiji se je proračunski primanjkljaj stabiliziral. Od 1995 do 1998 se je proračunski primanjkljaj izboljšal, kar je prispevalo k hitrejši realni konvergenci, kar je razvidno s Slike 2.

Na podlagi Tabele 11 pa lahko tudi zaključimo, da se obravnavani makroekonomski kazalci kohezijskih držav približujejo oziroma gibljejo okoli povprečja EU in ZDA, seveda z izjemami. Obravnavani makroekonomski kazalci so torej pomembni za gospodarsko rast tako razvitih kot manj razvitih držav, realno konvergenco manj razvitih držav pa le pospešijo (Martín et al., 2001a, str. 29).

Kot je bilo ugotovljeno v teoriji konvergence, lahko ekonomska integracija vodi tudi do divergence ali do polarizacije dohodka na prebivalca. Evropska unija se je te težave lotila z regionalno politiko, z ustanovitvijo strukturnih in kohezijskih skladov.

Regionalna politika je postala pomembna po letu 1973 s pristopom Irske, Velike Britanije in Danske. Za program regionalne politike, Agendo 2000–2006, pa je bila namenjena kar tretjina proračuna EU. Pomoč je namenjena manj razvitim regijam v EU v obliki vlaganja v človeški kapital in infrastrukturo (Martín et al., 2001a, str. 29). Iz Tabele 12 na naslednji strani, pa je razvidno, da so bile kohezijske države glavne prejemnice iz proračuna.

Tabela 12: Neto prejemki in neto izdatki iz proračuna EU za članice EU kot delež BDP

Država	1986–1988	1989–1993	1994–1998
Avstrija	-	-	-0,3
Belgija	-0,5	-0,2	-0,4
Danska	0,4	0,3	0,1
Finska	-	-	-0,1
Francija	-0,1	-0,2	-0,1
Nemčija	-0,5	-0,6	-0,7
Grčija	2,8	4,2	4,2
Irska	4,2	5,3	3,7
Italija	0,0	-0,1	-0,2
Luksemburg	-1,0	0,7	0,0
Nizozemska	0,3	-0,1	-0,7
Portugalska	1,0	2,3	2,9
Španija	0,2	0,5	1,3
Švedska	-	-	-0,4
Velika Britanija	-0,3	-0,3	-0,3

Vir: Martín et al., 2001c, str. 38.

Martínova (2000, str. 287) je v svoji študiji potrdila, da ima regionalna politika pozitiven vpliv na dohodkovno konvergenco v EU. Avtorja Boldrin in Canova (2001, str.249) pa sta hotela njene ugotovitve preveriti. Potrdila sta dohodkovno konvergenco od leta 1970 le na nacionalni ravni, ne pa na regionalni. Avtorja sta na podlagi raziskave podvomila v regionalno politiko, in sicer da je njen namen le, da prepreči masovne emigracije iz revnejših regij.

Namen mojega diplomskega dela je bil dokazati, da v EU realna konvergenca med državami obstaja. Različni avtorji so potrdili dohodkovno konvergenco v EU, z razdelitvijo rasti BDP na prebivalstva pa sem prikazala, da je najpomembnejša spremenljivka realne konvergence produktivnost dela oziroma produktivnost na uro. Dejavnike, ki pospešijo proces realne konvergence, pa bi lahko strnila v naslednji seznam:

1. vlaganje v fizični kapital,
2. vlaganje v človeški kapital (vlaganje v raziskave in razvoj),
3. odprtost gospodarstva tujemu knowhowu (uvoz dobrin, tuji kapital) z neposrednimi tujimi naložbami,
4. prestrukturiranje gospodarstva k tehnološko intenzivnim sektorjem,
5. vlaganje v infrastrukturo (transportne povezave, telekomunikacijo, internet),
6. makroekonomska stabilnost gospodarstva,
7. kot rešitev divergence pa regionalna politika v EU.

7. REALNA KONVERGENCA MED EU IN IZBRANIMI PODPISNICAMI ZA VSTOP V EU

Približanje dohodka na prebivalca povprečju EU oziroma dohodkovna konvergenca ima za izbrane podpisnice dvojni pomen. Obravnavamo jo lahko kot signal oziroma poplačilo za ves trud, tako v sistemskem kot ekonomskem prilagajanju EU. Pomemben faktor pa je v zavesti prebivalstva, ki lahko s svojimi pozitivnimi pričakovanji realno konvergenco le pospešijo. Ti faktorji so pomembni predvsem za dolgoročno gospodarsko rast, ki je ni mogoče zmeriti s povečanjem proizvodnih faktorjev, temveč se po navadi pripisujejo tehničnemu napredku (European Commission, 2001).

Vsaka država ima specifične faktorje, ki ji omogočajo hitrejšo konvergenco, obstaja pa nekaj skupnih faktorjev, ki so na podlagi izkušenj pomembni pri realni konvergenci (European Commission, 2001):

- * makroekonomska stabilnost,
- * visoka stopnja investiranja,
- * visoka stopnja neposrednih tujih investicij,
- * prilagodljiv industrijski sektor,
- * razvit finančni sektor,
- * sposobno vodstvo v podjetjih,
- * geografska bližina med državami v ekonomski integraciji.

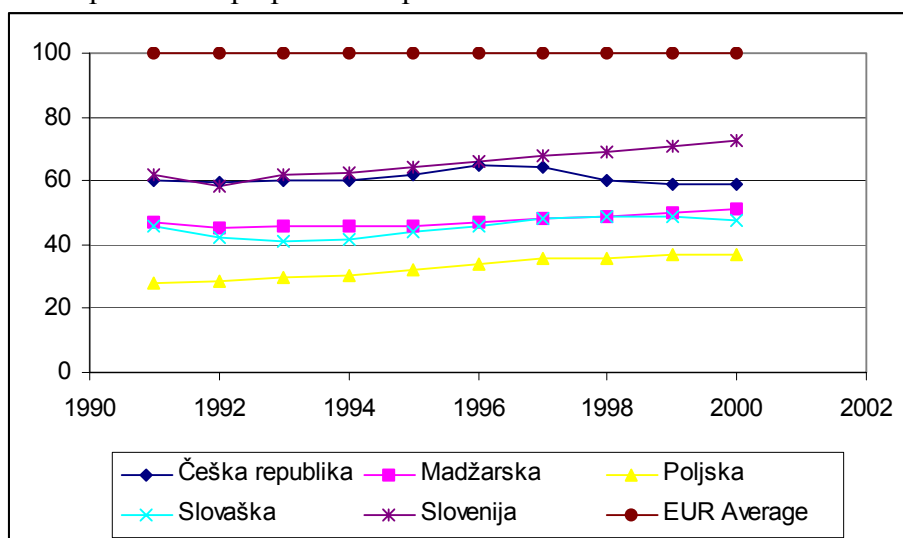
Predhodne širitve EU ne morejo biti povsem osnova za prihodnje širitve. Kohezijske države se od trenutne širitve EU razlikujejo po velikosti, zgodovinsko in ekonomsko. Poleg tega pa je pomembno, da je bila vloga EU glede novih članic v preteklosti drugačna (European Commission, 2001).

Iz primera kohezijskih držav, pa lahko vseeno dobimo zanimive ugotovitve oziroma priporočila za nove članice EU. Predvsem pa se lahko na podlagi študije primera naučimo pomembne pojasnjevalne spremenljivke za realno konvergenco.

Proces integracije za izbrane kandidatke se je začel s podpisom evropske pridružitvene pogodbe (angl. European Association Agreements, EAs).²² Proces integracije poteka konstantno s prevzemanjem *acquis communautaire*. Izbrane podpisnice so do leta 1999 liberalizirale mednarodno menjavo večine proizvodov (Martín et al., 2001a, str. 30).

Podobnost med kohezijskimi državami in izbranimi kandidatkami obstajajo. Tako kohezijske države kot izbrane kandidatke opažajo višjo stopnjo gospodarske rasti, kar je pogoj za realno konvergenco. Razlika v dohodku na prebivalca pa je bila med kohezijskimi državami in povprečjem EU tudi v začetku velika. S Slike 13 je razvidno, da se tudi izbrane kandidatke približujejo povprečju EU.

Slika 13: BDP na prebivalca po pariteti kupne moči za izbrane kandidatke od 1991 do 2000

Vir: Martín et al., 2001a, str. 31.

Opazimo lahko, da imajo izbrane podpisnice približno tretjino do dve tretjini dohodka na prebivalca glede na povprečje EU. Do leta 2000 se je situacija izboljšala za približno 10 odstotnih točk.

Povečanje dohodka na prebivalca lahko pripišemo ekonomskemu integriranju, saj so vse izbrane podpisnice v začetku 90. let, z izjemo Slovenije v letu 1996, odprle trgovanje s trgovino EU. Poleg tega pa so morale izbrane podpisnice skozi proces strukturnih reform in makroekonomske stabilizacije, kar je zahtevala EU. Torej lahko v veliki večini pripišemo povečanje dohodka na prebivalca ekonomskemu integriranju v EU.

Na primeru kohezijskih držav je bilo ugotovljeno, da je bil ključni faktor za rast dohodka na prebivalca produktivnost dela. Če pogledamo Tabelo 13 na naslednji strani, lahko opazimo povezavo med BDP na prebivalca in indeksom produktivnosti dela v industrijskem sektorju za izbrane kandidatke.

Tabela 13: Indeks produktivnosti dela v industriji, leto 1989 je 100, razen za Slovenijo je 1993

Država	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Češka	100,0	99,6	78,7	76,6	75,2	78,9	87,6	96,0	106,7	112,7
Madžarska	100,0	100,4	82,4	91,2	107,9	115,8	128,4	140,0	160,0	181,3
Poljska	100,0	78,9	69,5	81,3	92,1	105,0	112,3	123,5	138,5	147,2
Slovaška	100,0	99,0	81,0	78,9	81,8	89,4	94,1	96,5	100,4	112,0
Slovenija	-	-	-	-	100,0	111,8	121,2	129,3	135,1	142,4

Vir: Martín et al., 2001a, 32.

Pomembna pa je tudi politika posamezne države glede dopuščanja tujih neposrednih investicij. Za dvig dohodka na prebivalca je treba dvigniti produktivnost dela, ta pa je v veliki meri pospešena s tujimi neposrednimi investicijami.

V naslednji tabeli so prikazani podatki o ključnih faktorjih, ki so pomembni za povečanje dohodka na prebivalca v izbranih podpisnicah.

Tabela 14: Viri tehnološkega spilloverja

Država	Izvoz blaga in storitev		Uvoz blaga in storitev		Kumulativne neposredne tuje investicije od 1991 do 1999 kot % BDP
	Kot % BDP za leto 1999	Letna rast od 1989 do 1999, po tekočih cenah v USD	Kot % BDP za leto 1999	Leta rast od leta 1989 do 1999, po tekočih cenah v USD	
Češka	62,7	9,0	63,9	12,6	29,4
Madžarska	52,6	6,4	55,0	8,4	37,5
Poljska	28,4	11,6	33,6	17,7	12,8
Slovaška	64,8	11,3	69,9	8,3	10,2
Slovenija	55,7	0,6	58,4	4,5	6,3
EU	34,6	6,7	33,2	6,1	15,2

Vir: Martín et al., 2001a, str. 33.

Opazimo, da so bile neposredne tuje investicije pri Češki in Madžarski kar dvakrat večje kot povprečje EU. Ostale tri podpisnice so se gibale okoli povprečja, izjema pa je Slovenija z najnižjo stopnjo kumulativnih neposrednih investicij. Vemo pa, da je bila in je Slovenija do neke mere nenaklonjena vstopu tujega kapitala. Pri trgovanju z EU pa je opazna pozitivna težnja pri vseh podpisnicah. Poudariti moram, da je EU olajšala trgovanje izbranih kandidat na podlagi preferencialnih sporazumov, približevanja gospodarskega prava EU in na podlagi *acquis communautaire* (Martín et al., 2001a, str. 33).

²² Časovni potek podpisa: Češkoslovaška, Madžarska, Poljska decembra 1991; Češka, Slovaška oktobra 1993 in Slovenija junija 1996.

Vendar pa iz primera vidimo, da ni dovolj samo to, da država sprejema visoko stopnjo neposrednih tujih investicij. Češka in Madžarska sta zgleden primer. Madžarska je bila dosti bolj sposobna izkoristiti priložnosti. Kaminski in Ribound (2000, str. 37) sta poudarila, da so bili ključni faktorji za visoke neposredne tuje investicije Madžarske prispevek tujcev pri privatizaciji gospodarstva, strukturne reforme in institucionalni razvoj.

Pogledati pa moram tudi ostale spremenljivke, ki so bile ključne pri ekonomskem integriranju kohezijskih držav in lahko prikažejo vzrok za razliko med rastjo dohodka na prebivalca. V Tabeli 15 so prikazani podatki za tehnološki kapital. Kot kazalci tega pa so izbrani izdatki za raziskave in razvoj, povprečno število let šolanja aktivnega prebivalstva, internet in transportne povezave.

Tabela 15: Determinante za realno konvergenco izbranih podpisnic

Država	Izdatki za raziskave in razvoj za leto 1996 kot % BDP(1)	Povprečno število let šolanja prebivalstva med 15. in 64. letom (3)	Internetna povezava na 1000 preb. za leto 1999 (2)	Km avtocest za leto 1999 (2)	
				na 1000 km ² površine	na 10 ⁴ preb.
Češka	1,11	10,0	19,4	6,31	4,84
Madžarska	0,68	10,6	13,6	4,45	4,82
Poljska	0,77	11,0	2,6	0,86	0,69
Slovaška	1,05	7,7	7,2	6,02	5,47
Slovenija	1,46	9,9	9,9	19,68	20,09
EU	1,80	9,1	44,0	15,36	13,22

Vir: Martín et al., 2001a, str. 35.

Pri izdatkih za raziskave in razvoj se je samo Slovenija najbolj približala povprečju EU. Pri številu let šolanja aktivnega prebivalstva je opaziti, da izbrane kandidatke večinoma presegajo povprečje EU. Ta kazalec dodatno potrди, da ni velike razlike v kakovosti študija izbranih kandidatk in EU. Pri komunikacijskih povezavah, kot na primer internet, vse podpisnice zaostajajo za povprečjem EU, pri vlaganju v transportne povezave pa prednjači Slovenija, ostale izbrane kandidatke pa zelo zaostajajo (Martín et al., 2001a, str. 35).

Razvidno je, da se morajo izbrane kandidatke bolj potruditi, da približajo obravnavane faktorje čim bližje povprečju EU. Iz primera kohezijskih držav je bilo razvidno, da je realna konvergenca dolgotrajan proces. Rezultati vlaganja v človeški kapital, transportno infrastrukturo in telekomunikacije so se izkazali kot ključni prednostni pogoji za realno konvergenco.

Izbrane podpisnice se morajo posvetiti tem dejavnikom, paziti pa morajo tudi na makroekonomsko stabilnost, ki pa trenutno pomeni relativno manjši problem, ker bodo izbrane kandidatke prisiljene izboljšati Maastrichtske kriterije, če želijo vstopiti v EMU. Iz primera kohezijskih držav, pa lahko manj razvite podpisnice računajo na regionalno politiko EU. Vendar je treba poudariti, da mora država najprej poskrbeti za nacionalno politično in gospodarsko stabilnost in v drugi fazi računati na pomoč iz Skladov EU, ne pa v obratnem vrstnem redu.

8. OBSTOJ KONFLIKTNIŠTI MED NOMINALNO IN REALNO KONVERGENCO

Povezava med nominalno in realno konvergenco obstaja. Za vstop v EU je za nove podpisnice obvezen tudi vstop v EMU. Maastrichtski kriteriji vključujejo nizko inflacijo, ki lahko na gospodarsko rast deluje zaviralno. V procesu integriranja avtorji Martín et al. (2001a, str. 11) omenjajo, da je visoka inflacija, ki jo imajo nove podpisnice, le strukturna inflacija in jo je treba znižati na raven povprečja EU oziroma izpolniti maastrichtski kriterij. Študije na bi namreč pokazale, da so številna gospodarstva rasla v neinflatornih razmerah.

Trenda inflacija v EU je odvisna od cenovne konvergence. Države z nižjimi agregatnimi cenami in višjo gospodarsko rastjo dohitevajo države z višjimi agregatnimi cenami. To naj bi bil vzrok za visoko inflacijo tako v manj razvitih državah v EU kot za nove podpisnice za vstop v EU. Proces visoke inflacije pa se konča, ko je proces cenovne konvergence zaključen (Björkstén, 2000, str. 34).

Drugačne so ugotovitve avtorjev Coricellija in Jazbeca (2001, str. 137). V svoji študiji dokazujeta, da je lahko vzrok za visoko inflacijo v tranzicijskih državah Balassa-Samuelsonov efekt. O njem govorimo v gospodarstvu takrat, ko cene v sektorju nemenjalnih dobrin narastejo zaradi povišanja cen v sektorju menjalnih dobrin zaradi višje produktivnosti. Do 5. oziroma 6. leta tranzicije pa je mogoče realno apreciacijo pripisati strukturnim reformam. Vpliv Balassa-Samuelsonovega efekta na nove podpisnice za vstop v EU je problematičen glede izpolnjevanja maastrichtskega kriterija v zvezi z inflacijo.

Glede na to, da so nove podpisnice države z nižjimi agregatnimi cenami kot je povprečje EU, je v teh državah pričakovati realno apreciacijo. Ta se lahko absorbira skozi nominalno apreciacijo tečaja, vendar so glede gibanja tečaja postavljene zelo ozke meje. Realna apreciacija tečaja, pa se lahko absorbira skozi inflacijo (Balassa-Samuelsonov učinek), ki pa je že tako težava večine novih podpisnic za vstop v EU, kaj šele, ko bodo nove podpisnice pristopile k ERM2. Avtorja sta za Slovenijo kot reprezentativno tranzicijsko državo izračunala, da ob upoštevanju Balassa-Samuelsonovega efekta povečanje BDP za 2 % spremlja povečanje inflacije za 3 %. Iz tega sledi, da je maastrichtski inflacijski kriterij lahko napačno postavljen (Coricelli in Jazbec, 2001, str 138).

Avtorja Buitter in Grafe (2002, 30) podobno ugotavljata Balassa-Samuelsonov efekt pri novih podpisnicah. Predlagata, da je za nove podpisnice EU najbolje, da čim prej postanejo tudi članice EMU, zaradi morebitne recesije, ki lahko nastane zaradi previsoke inflacijske stopnje. Menita, da je najboljša alternativa v režimu fiksnega deviznega tečaja ali v variabilnem deviznem tečaju z mejami $\pm 15\%$. Toda tudi te meje so lahko preozko postavljene za preveliko oscilacijo deviznega tečaja. Tečaj pa je lahko tudi tarča špekulativnih napadov.

9. SKLEP

Ob pregledu teorije končna rešitev, ali ekonomska integracija vodi do realne konvergence, ni mogoča. Obstaja več različnih teorij, ki se med seboj dopolnjujejo ali razlikujejo. Dejstvo je, da do zdaj še ni empirične potrditve, ki ne bi bila dvomljiva oziroma bi v celoti potrdila realno konvergenco.

Neoklasične teorije rasti obravnavajo kot končni rezultat realno konvergenco. Model predpostavlja, da bosta opustitev mednarodnih ovir za trgovanje in prosti pretok proizvodnih faktorjev med državami povzročila povečanje skupne blaginje in dohodkovno konvergenco med državami. Novejše teorije rasti pa porajajo dvome v optimistično napoved neoklasičnih avtorjev. Pod določenimi pogoji (razlike v ravni tehnologije, naraščajoči donosi obsega, pozitivne eksternalije aglomeracij in transportni stroški) *lahko* ekonomska integracija vodi celo do *realne divergence*.

V realnosti pa nova dejstva potrjujejo realno konvergenco. Primer kohezijskih držav jasno kaže, da je pri ekonomski integraciji ključnega pomena sposobnost držav, da izkoristijo prednosti integriranja. Nove teorije navajajo kot ključni faktor za konvergenco prenos tehnologije oziroma tehnološkega napredka s pomočjo tehnoloških spilloverjev, reverse engineringa, neposrednih tujih investicij. Gre za prehajanje novega tehnološkega znanja na manj razvite države, ki jim delno ni potrebno vlaganje v raziskave in razvoj. Kot take rastejo hitreje in lahko dohitijo razvite države. Pomembno pa tudi je, da država sama vlaga v človeški kapital, infrastrukturo in podobno, da lahko izkoristi te prednosti. Ključni faktor realne konvergence kot dolgoročnega procesa pa je makroekonomska stabilnost in učinkovita konkurenca na trgu blaga in storitev ter na trgu proizvodnih faktorjev. Le tako lahko nove podpisnice pridobijo največ.

V teoriji pa obstaja tudi možnost realne divergence. V EU so se temu problemu nekako izognili s pomočjo strukturnih in kohezijskih skladov, ki naj bi preprečili realno divergenco. Vendar je treba poudariti, da se morajo tako članice kot nove podpisnice zavedati, da se je treba najprej opreti na nacionalno politiko, ne pa na transferje iz EU. Zgleden je primer uspešne Irske kot največje prejemnice skladov EU, njej pa sledi Grčija, ki je druga največja prejemnica in ni dosegla zglednih rezultatov.

Za nove podpisnice pa je treba poudariti, da pomeni ekonomska integracija EU olajšan proces prenosa tehnološkega napredka. Pomembna je predvsem konvergenca kapitalne opremljenost dela, ki pomeni vodilo za realno konvergenco. Kot je razvidno iz primera kohezijskih držav, je zelo pomemben faktor vlaganje v človeški kapital.

Iz primera Grčije in Irske je lepo razvidno, da je sposobnost gospodarstva za realno konvergenco ključnega pomena. Stabilno gospodarstvo, usmerjeno v spodbujanje gospodarskega razvoja, je prav tako pomembno kot trgovanje med državami ali dohodkovna konvergenca. S tega vidika je pomemben enotni trg in z njim ekonomska in monetarna unija.

Pri novih podpisnicah je težava nominalna konvergenca, ki je pogoj vstopa v EU. Nove podpisnice morajo najprej doseči nominalno konvergenco, da bodo lahko dosegle realno konvergenco. Inflacija kot maastrichski kriterij povzroča največ težav. Pri vseh izbranih podpisnicah je namreč na previsoki ravni. Vzrok za to nekateri avtorji pripisujejo strukturni inflaciji, drugi pa so zagovorniki Balasa-Samuelsonovega efekta.

Glavna ugotovitev mojega diplomskega dela je naslednja:

BDP na prebivalca se po pariteti kupne moči izbranih kandidatki približuje povprečju EU, kar lahko pripišemo ekonomskemu integriranju, torej je *verjetno* rezultat realne konvergence. Obravnavani kazalci oziroma dejavniki realne konvergence se nagibajo k temu dejstvu.

Poučevanje realne konvergence, posebno v obdobju novega vala širitev EU, je pritegnilo pozornost različnih raziskovalcev in politikov, ki vodijo strategijo razvoja. Zmanjšanje ekonomske in socialne neenakosti med državami članicami EU in v regijah je glavni namen maastrichtske pogodbe. Dvom torej obstaja le, ali se bo bistvo pogodbe udejanjilo. Pomembno je poudariti, da morata sodelovati obe strani, tako EU kot nove podpisnice. Za te pa je pomembno dejstvo, da morajo iz ekonomske integracije potegniti čim več skupnih koristi, da se lahko pokrijejo stroški integriranja in bo imela EU tudi za nove podpisnice smisel.

10. LITERATURA

1. Aghion Philipe, Howitt Peter: Endogenous Growth Theory. Massachusetts: The MIT Press, 1998. 694 str.
2. Argimon Isabel, González Páramo Jose Mnuel, Roldán Jose Manuel: Evidence of Public Spending Crowding-out from a Panel of OECD Countries. *Applied Economics*, Great Britain, 29 (1997), str. 1001–1010.
3. Aschauer David A.: Is Public Expenditure Productive? *Journal of Monetary Economics*, Amsterdam, 23 (1989), 4, str. 177–200.
4. Aschauer David A.: Public Capital and Economic Growth. *Economic Development and Cultural Change*, Chicago, 48 (2000), 2, str. 391–406.
5. Baldwin Richard R. et al.: Regional Economic Integration. Izdano v Gene M. Grossman, Kenneth S. Rogoff: *Handbook of International Economics*. Amsterdam: Elsevier Sience, 1995, str. 1597–1644.
6. Baldwin Richard R., Braconier Henrik, Forslid Rikard: Multinationals, endogenous growth and technological spillovers: Theory and evidence. *Scandinavian working paper in economics*, (1999) 519, Stockholm (Sweden): The Research Institute of Industrial Economics, 1999. 25 str.
7. Balassa Bela: *The Theory of Economic Integration*. Illinois (Homewood): Irwin, 1961. 304 str.
8. Barro Robert J.: Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, Massachusetts, 106 (1991), 2, str. 407–443.
9. Barro Robert and Sala-i-Martin Xavier: *Economic Growth*. ZDA: McGraw-Hill, Inc 1995. 539 str.
10. Barro Robert J., Lee Jong-Wha: International Comparisons of Educational attainment. *Journal of Monetary Economics*, Amsterdam, 32 (1993), 3, str. 363–394.
11. Barro Robert J., Lee Jong-Wha: International Measures of Schooling Years and Schooling Quality. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Nashville, 86 (1996), 2, str. 218–223.
12. Ben-David Dan: Equalizing Exchange Trade Liberalization and Income Convergence. *Quarterly Journal of Economics*, Massachusetts, 108 (1993), 3, str. 653–679.
13. Ben-David Dan: *Trade, Growth and Disparity Among Nations: Trade and Poverty*. Geneva: World Trade Organization, 2000. 43 str.
14. Björkstén Nils: Real Convergence in The Enlarged Euro Area: A Coming Challenge for Monetary Policy. *Economics department working paper*, England, 2000, 1, str. 1–35.
15. Blanchard Oliver: *The Economics of Past-Communist Transition*. Oxford: Clarendon Press, 1997. 149 str.
16. Blomström Magnus, Wolff Edward N.: Multinational Corporations and Productivity Convergence in Mexico. *National Bureau of Economic Research paper*, Massachusetts, 1994, 3141, str. 1–42.
17. Boldrin Michele, Canova Fabio: Inequality and Convergence in Europe's Regions: Reconsidering European Regional Policies. *Economic Policy*, Oxford, 2001, 32, str. 207–253.
18. Boreiko Dmitri: EMU and Accession Countries: Fuzzy Cluster Analysis of Membership. *Central Bank of Chile Working Paper*, Chile, 2002, 189, str. 1–21.
19. Buiters Hendrik Willem, Grafe Clemens: Anchor, Float or. Abandon Ship: Exchange Rate Regimes for the Accession Countries. *European Investment Bank Paper*, Luxemburg, 7 (2002), 2, str. 51–71.
20. Coe David T. in Helpman Elhanan: International R&D Spillovers. *European Economic Review*, Amsterdam, 39 (1995), 5, str. 859–887.

21. Cannon Edmund: Human capital: level versus growth effects. *Oxford Economic Papers*, Oxford, 52 (2000), 4, str. 670–676.
22. Coricelli Fabrizio: *Macroeconomics Policies and the Development of Markets in Transition Economies*. Budapest: Central European University Press, 1998. 164 str.
23. Coricelli Fabrizio in Boštjan Jazbec: *Accession to the European Union: Real Exchange Rate Dynamics for Candidate Countries*. *Rivista di Politica Economica*, Milano, XCII (2002), 1-2, str. 109–138.
24. Crandall Robert W.: Are Telecommunications Facilities »Infrastructure«? If they are, so what? *Regional Science and Urban Economics*, Amsterdam, 27, 1997, str. 161–179.
25. Easterly William, Rebello Sergio: *Fiscal Policy and Economic Growth*. *Journal of Monetary Economics*, Amsterdam, 1993, 32, str. 417–458.
26. Easterly William, Fisher Stanley: *The soviet economics decline*. *World Bank Economic Review*, Oxford, 9 (1995), 3, str. 341–371.
27. Estrin Saul, Urga Giovanni, Lozarova Stepana: *Convergence in Output in Transition Economies*. *Journal of Competitive Economics*, Amsterdam, 29 (2001), str. 677–691.
28. Ericsson Richard: *The Classical Soviet-Type of Economy: Nature of the System and Implications for Reform*. *Journal for Economics Perspective*, Nashville, 5 (1991), 4, str. 11–28.
29. Fisher Stanley, Sahay Ratna: *The Transition Economies After Ten Years*. National Bureau of Economic Research paper, Massachusetts, 2000, 7664, str. 1–45.
30. Grossman Gene M.: *Economic Growth: Theory and Evidence*. UK (Hunts): Edward Elgar Publishing, 1–2, 1996. 1096 str.
31. Hine Robert: *International Economic Integration*. Izdano v Greenway David, Winters Alan L.: *Surveys in International Trade*. Oxford: Blackwell, 1994, str. 9–43.
32. Jazbec Boštjan: *Real Exchange Rates in Transition Economies*. William Davison Working Paper, Michigan, 2002, 482, str. 1–53.
33. Jeras Roman: *Konvergenca med EU in državami kandidatki za vstop v EU: vpliv trgovine*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 90 str.
34. Ješovnik Peter: *Evropska unija: zgodovina, ustanove, politike in evropski model družbe*. Koper: Visoka šola za management Koper, 2000. 245 str.
35. Kaminski Bartłomiej, Ribound Michelle: *Foreign Investment and Reconstruction. The Evidence from Hungary*. Technical paper, Washington, 2000, 453, str. 1–39.
36. Keller Wolfgan: *How trade patterns and technology flows affect productivity growth*. National Bureau of Economic Research paper, Massachusetts, 1999, 6990, str. 1–37.
37. Koski Heli A., Majumdar Sumit K.: *Convergence in Telecommunications Infrastructure Development in OECD Countries*. *Information Economics and Policy*, Amsterdam, 2000, 12, str. 111–131.
38. Krugman Paul: *Geography and Trade*. Massachusetts: MIT Press, 1991. 156 str.
39. Lucas Robert E.: *On the Mechanics of Economic Development*. *Journal of Monetary Economics*, Amsterdam, 22 (1988), 1, str. 3–42.
40. Mankiw Gregory N., Romer David, Weil David N.: *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*. *Quarterly Journal of Economics*, Massachusetts, 107 (1992), 2, str. 407–437.
41. Martín Carmela: *The Spanish Economy in the New Europe*. Velika Britanija: Macmillan, 2000. 307 str.
42. Martín Carmela, Velázquez Francisco J., Funck Bernard: *European Integration and Income Convergence: Lessons for Central and Eastern European Countries*. Technical paper, Washington, 2001, 514, str. 1–37.
43. Martín Carmela, J. Velázquez Francisco: *An Assessment of Real Convergence of Less Developed EU members: Lesson for the CEEC candidates*. *European Economy Group Working Papers*, Madrid, 2001b, 5, : Universidad Complutense de Madrid, str. 1–56.

44. Martín Carmela, Sanz Ismael: Real Convergence and European Integration: The experience of the less developed EU members. International Institute for Applied System Analysis. Interim report IR-01-065. Austria: Luxemburg, 2001c. 44 str.
45. Munnell Alicia H.: Is There a Shortfall in Public Capital Investment. Conference series paper of Federal Reserve Bank of Boston, Boston, 1990, 34, str. 1–20.
46. Nadiri M. Ishaq.: Innovations and Technological Spillovers. National Bureau of Economic Research paper, Massachusetts, 1993, 4423, str. 1–48.
47. Nadiri M. Ishaq., Kim M. Seongjun: International R&D Spillovers, Trade and Productivity in Major OECD Countries. National Bureau of Economic Research paper, Massachusetts, 1996, 5801, str. 1–38.
48. Nelson Richard, Phelps Edmund: Investment in Humans, Technological Diffusion, and Economic Growth. American Economic Review, Nashville, 1966, 61, str. 69–75.
49. Ottaviano Gianmarco, Puga Diego: Agglomeration in The Global Economy: A Survey of The New Economic Geography. Centre for Economic policy Research Discussion Paper, London, 1998, 1699, str. 1–33.
50. Ofer Gur: Soviet Economic Growth: 1928-1985. Journal of Economical Literature, Nashville, 25 (1987), 4, str. 1767–1833.
51. Panagariya Arvind: Preferential Trade Liberalization: The Traditional Theory and New Developments. Journal of Economic Literature, Nashville, 38 (2000), str. 287–331.
52. Quah Danny T.: Convergence Empirics Across Economies with Some Capital Mobility. Journal of Economic Growth, Providence, 1 (1996), 1, str. 95–124.
53. Romer Paul M.: Increasing returns and long run growth. Journal of Political Economy, Chicago, 94 (1986), 5, str. 1002–1037.
54. Romer Paul M.: Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, Chicago, 98 (1990), str. 5–21.
55. Solow Robert M.: A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics, Massachusetts, 70 (1956), 1, str. 65–94.
56. Temple Johnatan: The New Growth Evidence. Journal of Economic Literature, Nashville, 37 (1999), str. 112–156.
57. Viner Jacob: The Customs Union Issue. Division of international Law. Studies in The administration of International Law and Organization. New York: Carnegie Endowment for International Peace, 1950, 10, str. 1–221.
58. Wagner Martin, Hlouskova Jaroslava: CEES'10 real convergence prospects. Transition economic series, Vienna, 2001, 20, str. 1–53.

11. VIRI

1. Convergence report, European Central Bank, 2000.
2. EUROSTAT: The Kapital Stock in the European Union. Structural Diagnosis and Analytical Aspects. Luxemburg: Eurostat, 1997.
3. EUROSTAT: Purchasing Power Parities and Related Economic Indicators: Results for 1995 and 1996. Luxemburg: Eurostat, 1999.
4. EUROSTAT: Statistics in Focus. Economy and Finance, 2002, bk.
5. European Commission: Real Convergence in Candidate Countries. Past performance and Scenarios in the Pre-Accession Economic Programms. Brussels, ECFIN/708/01-EN, 2001.
6. IMF: The World Economic Outlook (WEO) Database, September 2002. (URL:<http://www.imf.org/eksternal/pubs/ft/weo/2002/02/data/index.htm>), 5.5.2003.
7. Manzocchi Stefano: The Economics of enlargement. Rivista di politica Economica, Milano special issue, 2002. 380 str.

8. Temeljni akti Evropske skupnosti. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2002. 383 str.